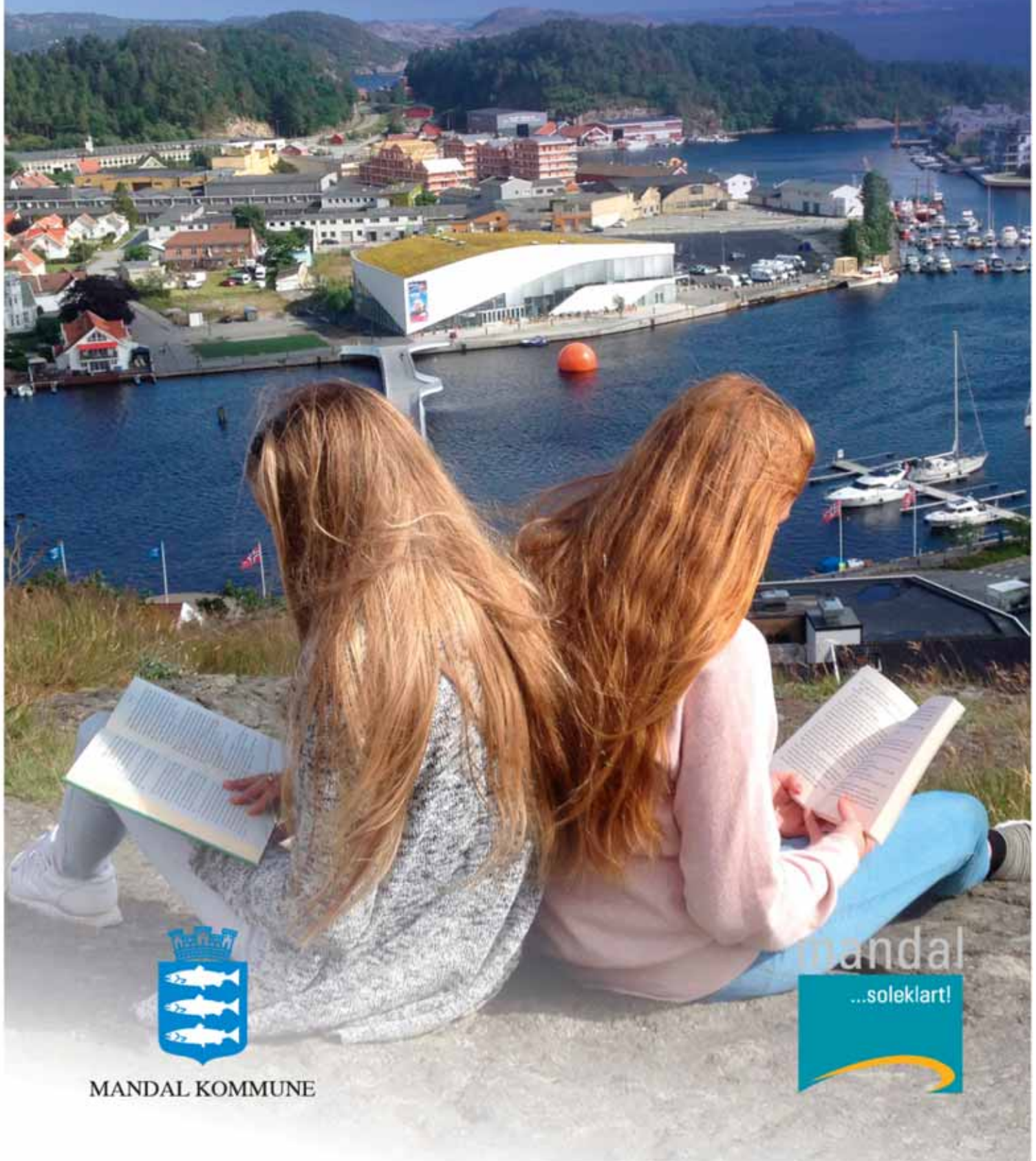

MANDAL KOMMUNE

Plan for leseopplæringen i grunnskolen

MANDAL KOMMUNE

Innholdsfortegnelse

Innledning.....	4
Hva er lesing?	4
Slik vil vi ha det	5
Slik gjør vi det	7
Lesing som grunnleggende ferdighet i alle fag.....	10
Å lese i fagene.....	12
11 bud for leseopplæringen.....	14
Veiledet lesing	15
Hva er veiledet lesing?	15
Hvordan bruke veiledet lesing?	15
Frontloading.....	16
Hva fremmer elevenes engasjement?	17
Hva kjennetegner best praksis i lese- og skriveundervisningen?	17
Samarbeid om lesing hjem-skole	21
Å utvikle motiverte og engasjerte lesere 1. til 10. trinn	22
 SMÅSKOLETRINNET, 1-4. TRINN.....	27
Den første leseopplæringen	27
Trinn 1.....	27
Bokstavinnlæringen skal ha en rask bokstavprogresjon	27
Mer om bokstavinnlæring	28
Trinn 2.....	29
Trinn 3 og 4.....	29
Veiledet lesing i begynneropplæringen.....	35
 MELLOMTRINNET 5.-7.trinn.....	36
 UNGDOMSTRINNET 8.-10. TRINN.....	41
 Kartleggingsprøver skjema.....	45
Kartleggingsprøver	46
Oppfølging av kartleggingsresultater på elevnivå.....	46
Oppfølging av kartleggingsresultater på skolenivå	47
Nasjonale kartleggingsprøver i grunnskolene i Mandal kommune	47

Nasjonale prøver	48
Oppfølging av nasjonale prøver i lesing på skolenivå	49
Læringsstøttende prøver (UDIR)	51
Skolebiblioteket	52
Lesing på skjerm	54
Lenkesamling	56
Kilder	58

Innledning

Hva er lesing?

Ja, hva er egentlig lesing? Og hva vil det si å virkelig kunne lese? Disse spørsmålene stiller Lesesenteret i forordet til heftet «Lesing er...». Lesing er en kompleks og sammensatt aktivitet, og den teknologiske utviklingen gjør at det stilles enda større krav til det å kunne lese i dag enn det gjorde på 1700-tallet (Lesing er 2008:4).

Vårt samfunn er sterkt preget av skriftspråket. Vi må forholde oss til skrift uansett hvor vi beveger oss, i butikken, på flyplassen eller i banken. Over alt møter vi tekst og bilder som vi er avhengige av å forstå. Lesesenteret understreker derfor at det i et språkopplæringsperspektiv er viktig at skolen gir grundig opplæring i det å kunne lese og forstå et mangfold av tekster – tekster som elevene trenger å mestre for å kunne delta i aktivt samfunnsliv (Lesing er 2008:8). Vi er avhengige av å kunne lese, og disse kravene er stadig i endring. Kravene i dagens arbeidsliv tilsier at vi må kunne kommunisere med hverandre for eksempel på e-post. Det å kunne delta i kommunikasjon gjennom sosiale media blir en stadig større del av folks hverdag. Det å lese på skjerm kan kreve andre strategier enn det det gjør å lese på papir.

Når vi skal drive med leseopplæring må vi vite noe om hvordan elevene lærer, hva som påvirker og hva som stimulerer til læring. Utgangspunktet for Lesesenterets veiledningsmateriell er et konstruktivistisk og sosialkonstruktivistisk syn på læring. Dette betyr at man forutsetter at det skjer noe i eleven selv gjennom læringen. Eleven må være aktiv og deltakende i prosessen, og må lære å se sammenhenger mellom gammel og ny kunnskap. I et konstruktivistisk læringssyn legger man også vekt på helheten, man lærer språk i naturlige sammenhenger. Et sosialkonstruktivistisk syn på læring bygger på Leo Vygotskijs modell for oppdragelse og undervisning: elevene tilegner seg kunnskap når de er sammen med andre som kan mer enn dem selv (kompetente andre). John Deweys slagord «learning by doing and reflection» er velkjent i skolen, og det er først når elevene reflekterer over egen kunnskap at kunnskapen blir internalisert (Lesing er 2008:9).

For at elevene skal kunne uttrykke egen læring trenger de språk. Arbeid med lesing og læring er derfor å arbeide med språk, tekster, ord og begreper (Lesing er 2008:10).

Det er viktig at det skapes en kultur for læring i alle kommunens klasserom. Det er mange faktorer som er med for å få dette til: en lærer som er engasjert både i fagene og elevene, at det skapes rom for læring der alle elever blir sett og at det skapes rom for læring og læringskultur på den enkelte skole. Skolen som organisasjon må ha fokus på lesing som grunnleggende ferdighet over tid, og det må gis rom for refleksjon over hva som fremmer læring.

Slik vil vi ha det

I styringsdokumentet «Fra god til bedre» (vedtatt juni 2009, revidert i 2015) er følgende målsetting definert:

- Alle som går ut av grunnskolen, skal ha holdninger, kunnskaper og ferdigheter som gjør dem i stand til å mestre livet og gjennomføre videregående opplæring
- Større andel av elevene gjør seg nytte av den ordinære undervisningen slik at spesialundervisningen reduseres
- Et godt barnehage- og skoletilbud til alle

Et hovedmål i «Fra god til bedre» er et høyere mestringsnivå innenfor de grunnleggende ferdighetene slik de er beskrevet i rammeplanen og Kunnskapsløftet. Mandal kommune har valgt å satse spesielt på den grunnleggende ferdigheten lesing: «Satsing på språk og lesing som grunnleggende ferdighet skal ha hovedprioritet» («Fra god til bedre», s. 13). Å kunne lese er helt avgjørende for all læring i skolen og for å kunne lykkes i samfunnet. Dersom vi klarer å bedre leseferdigheten til svake lesere, vil trolig flere elever kunne gjøre seg nytte av den ordinære undervisningen slik at vi reduserer behovet for spesialundervisning.

I satsingen på lesing som grunnleggende ferdighet i Mandal kommune er det bestemt at skolene skal «utarbeide en felles leseplan for barne- og ungdomstrinn innen våren 2016». Det ble nedsatt en arbeidsgruppe med deltakere fra alle skolene i kommunen for å utarbeide leseplanen.

Leseplanen er forankret i Opplæringsloven, Kunnskapsløftet og lokale planverk for Mandal kommune. I arbeidet med planen har plangruppen fått veiledning og hjelp fra Sture Nome ved lesesenteret i Stavanger. Arbeidsgruppen har gjort stor nytte av ressurser fra lesesenteret i arbeidet med planen: «Lesing er», «Språkløyper», «Ungdomstrinn i utvikling», Utdanningsdirektoratets nettsider og hentet inspirasjon og ideer fra leseplaner for andre kommuner.

Slik gjør vi det

I Mandal tar lærerne kollektivt ansvar for leseopplæringen gjennom hele grunnskoleløpet. Vi er leselærere i begynneropplæringen, på småskoletrinnet, mellomtrinnet og vi er leselærere på ungdomstrinnet. Vi er leselærere i matematikkfaget, i engelsk, KRLE, naturfag, kunst og håndverk og i alle de andre fagene.

Vi skal lære elevene *hvordan* de skal lese fagtekster og vi skal drive eksplisitt leseopplæring i alle fag og på alle trinn. Vi vil evaluere vår egen praksis og videreutvikle oss selv om leselærere slik at vi er i best mulig stand til å hjelpe elevene våre å bli bedre lesere.

Vi vil hente frem den kunnskapen som allerede finnes i lærerkollegiene og videreutvikle den gjennom felles arbeid og utprøving, erfaringsutveksling og deling, kollegaveiledning og refleksjon rundt innholdet. Lærerne tar aktivt del i læringsfellesskapet hvor det er en kultur preget av kunnskapsdeling. Læringsfellesskapet vil organiseres i team, faggrupper, på tvers av fagene og på tvers av skoler. Lærere ønsker tett oppfølging og styring fra ledelsen ved skolene i arbeidet med å nå målsettingen: I Mandal er alle lærere leselærere og alle leselærere har god kvalitet på leseopplæringen.

Skoleledere vil følge opp utviklingsarbeidet med lesing i fagene, bruk av leseplanen og gjennomføring av «språkløyper». Skoleledere må bestemme hvem som har et spesielt ansvar for å lede dette utviklingsarbeidet på den enkelte skole. Ledere setter av nok tid til gjennomføring av utviklingsarbeidet i skolens årshjul. Arbeidet vil foregå i samlet kollegia, i faggrupper og på trinn. Det er viktig at det settes av nok tid til gode refleksjoner og erfaringsutveksling underveis.

Ledere vil gjennomføre skolevandring, vil være «tett på» og observere lesesituasjoner i klasserommene. Ledere har et spesielt ansvar for gjennomføring, analyser og oppfølging av kartleggingsresultater og nasjonale prøver, vurderer behov og setter inn nødvendige tiltak. Ledere vil legge til rette for at elevene, klassene, lærere og skolen oppnår best mulig resultater i lesing. Ledere følger også opp den enkelte lærers målsettinger som leselærer i medarbeidersamtaler.

Faglærere deltar aktivt, deler kunnskaper og erfaringer og samarbeider i faggrupper for å «knekke lesekode» i fagene. Vi ønsker en felles forståelse og økt bevissthet om hva som kjennetegner lesing (og skriving) i det enkelte fag, og hvordan vi gir en best mulig leseopplæring for elevene i fagene. Vi analyserer tekster, finne frem til fagets egenart, fagets sjangre, strukturer, tekstmønstre og vokabular, og drøfter hvordan vi som faglærere bør

forholde oss til denne kunnskapen som leselærere i faget. Faglærere analyserer egen praksis, prøver ut og øver på didaktiske oppgaver, får tilbakemeldinger gjennom kollegaobservasjoner og finner eget utviklingsmål som leselærer.

Vi vil endre den baktunge arbeidsmåten som har vært vanlig i norsk skole og arbeide enda mer systematisk med leseaktivitetene. «Det eleven kan og vet om et emne fra før er en av de faktorene som har mest å si for leseutbyttet» (Bråten, 2007). «Frontloading» handler om å bygge akademisk kunnskap *for* lesing i stedet for å bygge akademisk kunnskap gjennom lesing. Vi vil hjelpe elever som strever med lesingen ved å fokusere på førleseaktiviteter, hjelp til avkoding, fokus på å utvide ord- og begrepsapparatet, systematisering og bearbeiding av innholdet i tekster i fagene.

Vi vil gi spesifikke lesebestillinger til elevene:

«I stedet for å snakke om leselekser, kan det være hensiktsmessig å snakke om lesebestillinger. Lærerne må være spesifikke i leseoppdragene de gir til elevene og unngå å gi rituelle og mekaniske lekser av typen les s. x-x i læreboka og gå på svarjakt, som ofte har en rett/galt dimensjon. Leselekser av denne typen åpner ikke i stor nok grad for kritisk lesing, tolking, refleksjon og vurdering av tekstens form og innhold»

(Løvland, 2011; Maagerø og Skjelbred, 2008; Kverndokken, 2012. Her hentet fra udir.no).

Vi modellerer lesestrategier og drøfter med elevene hvilke strategier som er lurt å bruke på ulike tekster ut i fra lesebestillingen. Elevene oppfordres gradvis til å bruke strategiene uavhengig av lærerens støtte.

Vi skal ha rask progresjon på bokstavinnlæringen i begynneropplæringen på alle skolene i Mandal. Vi vil lære elevene store og små bokstaver samtidig, slik at de får raskere tilgang til bokstaver, lesing og skriving. Vi ønsker å legge merke til elever som strever så tidlig som mulig og sette inn tiltak. Vi følger opp elever som strever med «tidlig innsats» midler.

Vi samler informasjon om elevenes leseferdigheter ved kartlegginger og observasjoner i den daglige undervisningen, slik at vi vet hva elevene kan og hva de ikke kan. Lærere gjennomfører lesesamtaler med elevene og utformer klare utviklingsmål for lesingen sammen med eleven. Alle lærere har ansvar for å ta utgangspunkt i elevens nivå og hjelpe eleven til å finne neste utviklingsmål i lesing i faget. Lærere viser eleven veien for å nå målet.

Vi vil involvere foreldrene i leseopplæringen. Lærere informerer foreldre om kartleggingsresultater og utviklingsmål, og forteller hvordan foreldre kan bidra til at eleven videreutvikler lesingen fra sitt nivå. Vi vil informere om hva det vil si å være en god leser i de ulike fagene og på de ulike trinn. Lesing er et tema på alle foreldremøter og skolen deler kunnskap om lesing og lesestrategier slik at foreldre er bedre rustet til å følge opp sine barn i leselekser og leseprosjekter de jobber med hjemme.

Mandal, juni 2016

Leseplangruppa:

Nina Skagestad

Anita Ausland Ask

Marion Abrahamsen Holmesland

Anne Bjertnes

Beate Fuglset Pedersen

Marit Giverhaug

Bente Eskeland Eriksen

Lesing som grunnleggende ferdighet i alle fag

Leseferdighetene til elever i en klasse kan variere med opptil 4 år. Nyere forskning viser at 20 prosent av elevene i starten av 1. klasse leser, det vil si at de trenger tilpassede tekster og undervisning. Lesing er en språklig prosess som skal vokse og utvikle seg uansett ferdighet.

Alle disse faktorene har stor betydning for leseferdigheten

(Kilde: *Språkløype – Barnetrinn/begynneropplæringen/lesing i begynneropplæringen/veileder lesing*, av Kjerstin Birkedal)

Den vanligste definisjonen av lesing er:

Lesing = avkoding x forståelse

Lesing er en ferdighet i utvikling. Målet er å utvikle god leseforståelse. Det handler både om å ha tekniske ferdigheter til å avkode bokstavene og trekke dem sammen til ord og setninger, og om å få forståelse av innholdet.

I Læreplanverket for Kunnskapsløftet (LK06) er det å kunne lese en av fem grunnleggende ferdigheter i grunnopplæringen. Kunnskapsløftet er inspirert av OECDs definisjon av lesing:

Å lese er å forstå, bruke, reflektere over og engasjere seg i skriftlig tekst for å oppnå sine mål, for å utvikle sin kunnskap og sitt potensial og for å delta i samfunnet.

(OECD 2007)

Lesing er en aktiv, målrettet og funksjonell handling som brukes i en rekke situasjoner. I løpet av skoletiden møter elevene mange teksttyper i ulike fag. I hverdagen omgis de av enorme tekstmengder i ulike medier. Å kunne lese tekster er mer enn å kunne avkode ord. Illustrasjoner, symboler og andre uttrykksmåter inngår i ferdigheten å *kunne lese*. Tekstenes sjanger, form og innhold kan kreve ulike tilnærminger. Mange elever utvikler strategier for å forstå innholdet på egen hånd, mens andre trenger hjelp til å utvikle lesestrategier. Gir vi elevene våre undervisning i *hvordan* de skal lese lærebøkene i fag?

Leseforståelse er ferdighet i å finne informasjon, tolke og reflektere over innholdet i tekster:

- Å skape engasjement og ambisjoner
- Å utvikle språklige ferdigheter
- Å lese med forståelse og bruke denne kunnskapen i egen lesing og læring
- Å kunne kode om

Å lese i fagene

Å kunne lese i:	Vil si å kunne:	Teksttyper og meningsskapende ressurser
Matematikk	- finne informasjon - forstå og bruke symbolspråk og uttrykksformer - sortere, resonnere, analysere, reflektere og sammenfatte informasjon - vurdere form og innhold	-tekster fra dagligliv og yrkesliv -matematikkfaglige tekster -sammensatte tekster -Grafer -Diagram -Tabeller -Symbol -Formler -Matematiske uttrykk
Norsk	- grunnleggende avkoding - lese ofte og mye - bruke ulike lesestrategier - skape mening - engasjere seg i - få innsikt i - finne informasjon - forstå resonnementer og framstillinger - forholde seg kritisk og selvstendig - forstå, tolke, reflektere over og vurdere	-tekster fra nåtid og fortid -bredt utvalg sjangre -tekster på skjerm og papir -fra det enkle til det komplekse
Engelsk	-skape mening - forstå, reflektere - tilegne seg innsikt og kunnskap - forberede, utføre og bearbeide lesing - bruke lesestrategier tilpasset formålet med lesingen -lese med flyt og forståelse - utforske, drøfte, lære av og reflektere	-ulike typer tekster på tvers av kulturer og fagfelt -tekster til forskjellige formål -tekster med varierende lengde og kompleksitet -fra enkle til krevende tekster
Fremmedspråk	- forstå, utforske og reflektere - skaffe seg innsikt - utvikle leseferdighet	- praktisk språkkompetanse - stadig mer krevende tekster - tekster på tvers av kulturer og fagfelt
Naturfag	- identifisere, finne, forstå, bruke, vurdere, sammenligne og tolke - å lese kritisk - vurdere <u>kilders troverdighet</u>	- naturfaglige begreper, symboler, figurer, tabeller og argumenter - informasjon - fra enkle til komplekse tekster - sammensatte tekster i bøker, aviser, bruksanvisninger, regelverk, brosjyrer og digitale kilder - kunne skille mellom data, antakelser, påstander, hypoteser og konklusjoner
KRLE	- oppleve og forstå - innhente informasjon, tolke, reflektere over og forholde seg saklig og analytisk	- Fortellinger - Multimodale tekster - Tradisjonelle tekster

Samfunnsfag	- forstå, utforske, tolke, reflektere , søke målrettet, behandle, sammenligne, vurdere, behandle og bruke informasjon - kritisk vurdering kilders relevans, troverdighet og formål - lese kritisk	- fagtekster fra andre samfunn og andre tider, steder og mennesker - bilder, film, tegninger, grafer, tabeller og kart - informasjonssøk - valg av kilder
Kroppsøving	- kunne hente, tolke, vurdere og forstå	- fagspesifikke tekster - kart - symbol
Mat og helse	- granske, tolke og reflektere - samle, sammenlikne og systematisere informasjon - vurdere kritisk	- faglige tekster - oppskrifter, bruksanvisninger, varemerking, reklame, informasjonsmateriell - sakprosaetekster
Musikk	- tolke og forstå - reflektere - konsentrere seg over tid	- ulike musikalske uttrykk, symboler, tegn og former for notasjon - tekster
Kunst og håndverk	- tolke - få inspirasjon - forstå - velge	- tegn og symboler - Visuell kommunikasjon - visuell retorikk - ulike tekstuttrykk - diagrammer - bruksanvisninger og arkitekttegninger

Lesing av tekster vil være av betydning som grunnlag både for ens egen komponering og som en kilde til refleksjon.

11 bud for leseopplæringen

«Vi skal tenke på lesing og leseopplæring hver gang vi går inn i klasserommet med en ny tekst og stille oss spørsmålet: Hva skal jeg gjøre for å lykkes med denne teksten?»

(Lesesenteret UIS ved Sture Nome)

1. Vi skal arbeide med å utvikle elevenes evne til å bruke hensiktsmessige lesestrategier når de leser tekster.
2. Vi skal utvikle elevenes tekstkompetanse, ordforråd og leseforståelse.
3. Vi skal la elevene lese høyt i par i klasserommet.
4. Vi skal lese høyt for elevene våre og vi skal lese gode tekster for dem som de kan fryde seg over.
5. Vi skal utvikle elevenes avkodingsferdigheter.
6. Vi skal drive leseopplæring med sakprosa på alle trinn i alle fag.
7. Vi skal ha stor bredde i tekstutvalget som vi bruker i leseundervisningen på skolen.
8. Vi skal jobbe med å utvikle elevenes leseforståelse gjennom å tolke og vurdere tekster sammen med elevene våre.
9. Vi skal være kritiske til lærebøkene.
10. Vi skal kartlegge leseferdighetene til elevene på en måte som gjør at alle lærere vet hvilke leseferdigheter elevene i klassen eller gruppen har.
11. Vi skal samtale og skrive mer før og underveis i leseprosessen.

(Lesesenteret UIS ved Sture Nome)

Veiledet lesing

Hva er veiledet lesing?

Veiledet lesing er en undervisningsmetode som gir elevene tilpasset og strukturert leseopplæring. Læreren skal veilede elevene slik at de gjennom ulike lesestrategier får økt leseforståelse. Elevene skal også bevisstgjøres hvordan tekster og språk er bygd opp. Målet er at elevenes ferdigheter i bruk av lesestrategier skal bli bedre og at de får bedre leseferdigheter. Vårt mål er at elevene skal bli funksjonelle lesere som kan lese og nyttiggjøre seg av ulike tekster i ulike sammenhenger.

Hvordan bruke veiledet lesing?

Når vi arbeider med tekster i undervisningen er det viktig at dette arbeidet ikke er tilfeldig. Læreren må kjenne tekstene, ha et mål med hvorfor akkurat denne teksten skal brukes og en plan for hvordan teksten skal leses og arbeides med. I veiledet lesing arbeider vi med de ulike fasene i leseprosessen:

- Førlesefasen: motivere elevene til å lese teksten. Skape en førforståelse, aktivisere ordforrådet, snakke om tittel og evt. bilder. Presentere læringsmål. Her leser vi sammen.
- Lesefasen: arbeide med leseforståelse, lesestrategier, virkemidler, ledetråder, illustrasjoner, ord/begreper. Her kan elevene lese individuelt.
- Etterlesingsfasen: snakke om teksten og lesestrategier som er brukt. Er læringsmålet nådd? Her arbeider vi sammen.

Her følger et forslag til hvordan vi kan arbeide med veiledet lesing:

- Læreren må ha et mål med lesingen, og dette læringsmålet må presenteres for elevene.
- Arbeidet kan foregå i ulike gruppesammensetninger, alt etter hva som er mest hensiktsmessig. Mindre grupper er å foretrekke.
- Alle i gruppen jobber med samme tekst.
- Still spørsmål underveis som aktiviserer elevenes forkunnskaper.
- Jobb dere gjennom teksten ved:
 - o å se på hvordan teksten er bygd opp
 - o å diskutere vanskelige ord
 - o å finne ledetråder som kan gjøre det lettere å forstå teksten
 - o å sammen drøfte innholdet

- Arbeide med mindre deler av teksten hver for seg, slik at vi arbeider med del for del før vi setter det sammen igjen til en helhet.
- Det er lurt å ha teksten på kopiark slik at elevene kan arbeide fysisk med f.eks å markere i teksten, notere i margen osv.
- Etter at vi er ferdige med å arbeide med teksten, kan lærer og elever sammen diskutere om læringsmålet er nådd.

Se også «veiledet lesing i begynneropplæringen» i begynneropplæringen i denne planen.

Frontloading

I følge Sture Nome ved Lesesenteret, UiS (Forelesning om engasjement og motivasjon i leseopplæringen, Mandal 17.8.15) har elevene større leseforståelse og utholdenhet når de leser med interesse og engasjement. Engasjement er en forutsetning for å lykkes med lesing. Dette er ikke noe nytt, men hvordan skal vi klare å skape interesserte og engasjerte lesere?

Nome henviser i sitt foredrag til Buehl (2011) som bruker om begrepet *frontloading*. Dette er en metafor som omhandler tre forhold:

- Å engasjere elevene gjennom å gjøre dem interessert i det de skal lære
- Å rette oppmerksomheten deres gjennom konkrete læringsmål (Hva skal de lære?), kompetansemål og rike læringsmål (Hvorfor skal de lære dette?)
- Å aktivere forkunnskap om det de skal lese

Hva fremmer elevenes engasjement?

Nome nevner videre i sin forelesning seks punkter som fremmer leseengasjement:

- Utnytt engasjementet som allerede finnes – og dyrk det
- Bruk flere relevante tekster – velg andre tekster enn fra læreboka
- Gi elevene mer kontroll – selv små valgmuligheter har stor effekt
- Gi elevene overkommelige lese mål – mestring fremmer engasjement
- Utnytt det sosiale – elever blir mer engasjerte av å jobbe sammen
- Sett engasjement på dagsorden og snakk med andre lærere om aktiviteter som engasjerer

Hva kjennetegner best praksis i lese- og skriveundervisningen?

- Et klasserom som fremmer motivasjon for literacy
- Undervisning med autentiske, meningsskapende formål
- Undervisning som tilbyr elevene stillaser for å utvikle fonemisk bevissthet, lese- og skriveflyt, leseforståelse og selvvalgt, uavhengig lesing
- Aktiviteter der elever arbeider med gode tekster i et bredt utvalg sjangre
- Et klasserom som gir elevene tid til å lese og skrive
- Bruk av multiple tekster som bygger på elevenes forkunnskaper, fører sammen begreper og utvider vokabularet
- Klasserom hvor fellesskapet verdsetter samarbeid
- Balanse mellom lærer- og elevstyrte diskusjoner om tekster
- Integrasjon av ny teknologi i undervisningen
- Vurdering av skriftlige tekster og muntlige presentasjoner er tilpasset det som er målet for undervisningen, og hva elevene skal lære.

Lesestrategier

En lesestrategi er alle de aktive mentale prosessene og valgene eleven tar i forbindelse med å forstå en tekst. Sture Nome peker i sin forelesning på at gode lesere bryter opp lesingen sin i tre faser: før, underveis og etter lesing. En flink leser vet at en tekst kan leses på flere ulike måter og har strategier som er tilpasset tekstens form og innhold. Han forstår hensikten med teksten og tenker aktivt over hva teksten handler om underveis i lesingen, og han har oversikten over egen leseprosess.

Læreren spiller en viktig rolle i arbeidet med lesestrategier, og må modellere gode lesestrategier for elevene. Det er viktig at læreren er bevisst egne lesestrategier og har fokus på å flytte leseaktiviteten framover i leseprosessen.

Før lesing

Å forberede lesingen, er å klargjør hva som er målet med lesingen. Det er viktig å aktivere elevenes forkunnskaper til det de skal lese, dette er med på å fremme motivasjon.

Aktiviteter som kan være til hjelp i førlesingsfasen:

- BISON-blikk
- OBI-blikk (overskrifter, bilder, innledning)
- Få oversikt over vokabularet i teksten slik som NB-ord, nøkkelord, fagord og akademiske uttrykk
- VØL-skjema
- Hva er formålet med lesingen/hva skal jeg lære av denne teksten?
- Gjøre eleven bevisst på at han er interessert og motivert for å lese teksten

Underveis

Underveis i lesingen ønsker man at elevene er aktive, og at de bruker strategier for å finne og bearbeide informasjon. De må lære å reflektere over innhold, struktur og form underveis i lesingen. Man bestreber seg på å lese med forståelse, noe som er målsettingen med all lesing. Elevene må lære å velge rett lese måte ut fra hensikten med lesingen? Når skal man skumlese, nærllese eller punktlese?

Sture Nome snakker videre i sitt foredrag om to hovedaktiviteter som er viktige underveis i lesingen:

- elevene samtaler om teksten og lesingen
- elevene skriver om tekstene og lesingen

Klassen må være en sosial arena i leseaktiviteten, et sted der man deler med medelever underveis i lesingen. Målet er å få aktive elever: Hvilken informasjon finner vi i teksten? Hvordan henger de ulike delene i teksten sammen? Hvordan angår denne teksten meg? Det å gi elevene et metaperspektiv på egen lesing vil kunne sette dem i stand til å velge de rette strategiene for å gripe an en tekst:

- Forstår jeg teksten?
- Nei, hvorfor ikke?
- Hva gjør jeg?
- Hva er viktig, og hva er mindre viktige elementer i teksten?
- Hvilke strategier kan være hensiktsmessige?
- Må jeg velge en annen strategi?

Å snakke om tekster gir elevene mulighet til å reflektere over det de har lest. Det er mulig å gi umiddelbar respons, og det kan være et middel for å oppklare og avklare deler av teksten. Vi kan snakke om det vi forstår, og om det vi ikke forstår. Det å samtale om tekst har en effekt som ikke individuell aktivitet og skriving kan gi.

Lesehastighet er ikke det viktigste i leseprosessen, vi må heller senke tempoet

- Det er viktigere å ha fokus på å reflektere og skape interesse i forkant av lesingen
- Formålet med lesingen må være tydelig
- Lærer må være et godt forbilde og modellere gode lesestrategier for elevene
- Lærer må stanse underveis i lesingen, både for å avgrense og repetere sentrale deler av teksten, og for å gi elevene mulighet til å diskutere det de har lært

Underveisstrategier:

- Å tenke høyt, og å lese for noen andre
- Å skille ut viktig informasjon, og å skrive dette ned
- Å samtale om små og store deler av teksten
- Å repetere de mest sentrale dele av teksten

Etter lesing

Nome gir også råd til hvordan man kan jobbe med en tekst etter at den er lest:

- Bruk BISON, se over teksten en gang til å få en oversikt
- Skriv stikkord, oppsummering eller lag et tankekart
- Gjenfortell innholdet i teksten, skriftlig eller muntlig
- Lage spørsmål til teksten som utgangspunkt for videre samtale
- Ta fram VØL-skjema

Samarbeid om lesing hjem-skole

Alle foreldre kan innføre lesekultur hjemme, uansett hvilken utdanningsbakgrunn de har, om de behersker norsk eller ei. Det er viktig å lese for barn, fordi det står mange ord i bøkene som vi ikke bruker i hverdagen. Det utvider barns ordforråd, fantasi og setningsbygning. Når barn er kjent med bøker før de begynner på skolen, vil også overgangen til fagbøker bli lettere.

Visste du som foreldre at....

- Det er OK å lese høyt for barna også etter at de har lært å lese
- Foreldrenes interesse for lesing og skolearbeid er viktig for faglig fremgang og utvikling
- Å søke på Internett gir god lesetrening. Her lærer barn å målrette egen lesing, systematisere egen kunnskap, og de utvikler en kritisk holdning til kilder (KUG 2010).

Et godt samarbeid om leseopplæringen mellom hjem og skole er viktig for at elevene skal lykkes i leseopplæringen. På bakgrunn av dette er det laget et skriv til foreldre som kan deles ut på alle skoler fra 1-8. trinn.

1.-4. trinn ligger som vedlegg: «Lesing og skrivning på hjemmebane trinn 1,2,3,4» – utarbeidet av knutepunkt Sørlandet som Mandal kommune er en del av gjennom nettverkssamlinger.

5.-7. trinn og 8. trinn kan lastes ned fra <http://www.fug.no/lesing-og-ungdom.148943.no.html>

På alle foreldremøter skal leseopplæringen være et tema.

Skolen skal gi informasjon om:

- Hvordan vi arbeider med leseopplæringen på skolen
- Forklare viktigheten av å snakke om bilder og overskrift som en støtte til forståelsen
- Informere om hvilke lese- og læringsstrategier elevene lærer
- Hvordan foreldre kan støtte opp om lesing hjemme
- Nasjonale prøver og videre arbeid/oppfølging av disse
- Informere om leseprosjekter, slik at de foresatte har mulighet for å følge opp.

Foresatte skal:

- Høre elevene i leseleksen hver dag (barneskolene)
- Følge opp skolens leseprosjekter
- Legge til rette for lesing i hjemmet. For eksempel ved å oppfordre til bruk av bibliotek, lese aviser og lignende
- Orienter seg på skolens hjemmeside og følge med på ukeplanene

Å utvikle motiverte og engasjerte lesere 1. til 10. trinn

Vårt mål er å skape funksjonelle lesere. Guthrie og Wigfield (Udir.no) som har forsket på motivasjon og lesing, sier at motivasjon er grunnleggende for elevenes engasjement for å lese, og dermed også for deres leseferdigheter.

En viktig forutsetning for elevenes motivasjon er at de leser tekster de finner relevante; at de ser sammenhengen mellom teksten og det virkelige liv. Videre vet vi at undervisning der læreren og eleven sammen setter mål for lesing og læring, samt der læreren gir feedback (både tilbakemelding og framovermelding), er med på å øke elevenes motivasjon. Et tredje element som øker elevenes motivasjon er valgmulighet. Elever som opplever at de har påvirkning på hva de skal lese, hvordan de skal lese og/eller hvordan de kan synliggjøre læringsutbyttet, kan få økt motivasjon til lesing.

(<http://www.udir.no/Utvikling/Ungdomstrinnet/Lesing/>)

Vi vet at mange elever kommer til skolen uten så mange positive leseopplevelser i sekken, og uten en glødende lyst til å oppdage bøkens fantastiske verden. «Resultater fra PISA-undersøkelsene viser at det er sammenheng mellom leselyst og skoleprestasjoner». (<http://sprakloyper.uis.no/leselyst-en-bok-for-alle/>). Derfor må skolen jobbe bevisst og systematisk med å vekke elevenes leselyst.

Motivasjon kan være bestemt av både ytre og indre forhold. Ytre motivasjon kan være et leseprosjekt eller et forfatterbesøk, biblioteks besøk eller belønning av ulike slag. Indre motivasjon springer ut fra elevenes egne interesser.

I kompetanseutviklingspakken (språkløyper) *Leselyst – en bok for alle* finnes kunnskap om hvordan skolen og lærerne kan øke sin kompetanse i å vekke leselyst hos hvert enkelt barn i en mangfoldig elevgruppe.

Slik vil vi ha det:	Slik gjør vi det:
Elever skal ha god tilgang på litteratur	✓ Alle klasser bør besøke biblioteket på Buen minst en gang i året. ✓ Ukentlige skolebibliotekbesøk som er timeplanfestet. ✓ Elevene skal ha tilgang til et mangfold av bøker i alle sjangre, tidsskrift, ukeblader og tegneserier. Gjerne bokkasser i klasserommet. Ungdomstrinnet: ✓ Alle klasser skal besøke biblioteket på Buen minst en gang i året ✓ Skolebiblioteket må ha et godt utvalg av bøker i alle sjangre, tidsskrift, ukeblader og tegneserier ✓ Biblioteksansvarlig oppfordres til å lage et eget bibliotekfag på It's Learning
Litteraturformidling	✓ Litteraturformidling skal skje jevnlig gjennom året av biblioteksansvarlig andre formidlere. ✓ Bokpraten- presentere en rekke ulike bøker og tekster. Kan gjøres av lærer, bibliotekar, medelever ✓ Veilede elevene til gode bokvalg på biblioteket. ✓ Legge til rette for felles leseopplevelser ✓ Ha «den lille samtalen om lesing i ikke hverdagslige situasjoner. ✓ Skape forventinger og førforståelse for de tekstene de har valgt å lese ✓ være en aktiv rollemodell (verdsette egen og elevenes lesing) Lese for lyttevenner, lesevenn, eldre leser for yngre elever Ungdomstrinnet ✓ Biblioteket og bibliotekar skal ha en synlig og framtrædende rolle i skolen ✓ Forslag til leseaksjoner: - Aksjon tXt og Faktafyk brukes på alle trinn. ✓ Alle trinn skal gjennomføre en skjønnlitterær og en faglitterær leseaksjon hvert år. Disse kan være tverrfaglige. ✓ Elevene skal lese en valgfri bok (valgfri sjanger?) hvert semester, og i etterkant skrive: en bokanmeldelse på 8. trinn, en bokanalyse på 9. trinn og et større litteraturprosjekt på 10. trinn. Dette faller naturlig inn i norskfaget.
Det er kultur for lesing i våre klasserom	✓ Minimum 15 min lesesiesta hver dag (stille- eller høytlesing) ✓ Høytlesing av elever og lærer i alle fag. -av en felles skjønnlitterær bok i klassen -av kortere tekster knyttet til emne

	-av faglitteratur -elevene leser høyt for hverandre i par eller grupper (eget arbeid, egen «stillelesingsbok» eller felles tekst) ✓ Faglærer må kjenne til hvordan elevene leser. Vi bruker lyttetekster der det er tilgjengelig. Ungdomstrinnet: ✓ Minimum en time lesing per uke (stille- eller høytlesing) ✓ Høytlesing av elever og lærer i alle fag. -av en felles skjønnlitterær bok i klassen -av kortere tekster knyttet til emne -av faglitteratur -elevene leser høyt for hverandre i par eller grupper (eget arbeid, egen «stillelesingsbok» eller felles tekst) ✓ Faglærer må kjenne til hvordan elevene leser. ✓ Vi bruker lyttetekster der det er tilgjengelig.
Elevene skal oppleve glede ved å dele en teksts innhold med andre	✓ Elevene leser høyt for hverandre i par eller grupper (eget arbeid eller felles tekst)
Lærer legger opp til reelle valgmuligheter i tekster	✓ Lesing av småbøker/ tekster tilpasset nivå og interesser ✓ Leseleksene skal være fra andre fag enn bare norskfaget. ✓ Anbefale bøker og andre tekster i forhold til elevenes interesser, ferdigheter og motivasjon ✓ Veiledet lesing Ungdomstrinnet: ✓ Elevene kan selv bestemme leselekse (i en periode?). Det føres leselogg over hva de leser. ✓ Lærer gir alternative fagtekster innen samme tema. For eksempel kan tekstene ha ulik vanskelighetsgrad.
Elevene er motiverte til å lese fagtekster	✓ Supplere litteratur fra emner vi jobber med i ulike fag ✓ Vi sørger for oppdaterte og relevante fagtekster ✓ Bibliotekar bidrar med litteratur som kan supplere emner vi jobber med i fagene
Lesingen skal ha et klart mål og hensikt	✓ Lesebestillinger

Leseprosjekter:

- To leseprosjekter i året – hvor alle trinn deltar samtidig (skoleprosjekt)
Et fakta/faglitterært leseprosjekt og et skjønnlitterært leseprosjekt
- Bokanmeldelse og bokpresentasjon minimum en gang i løpet av året.

Ime skole høsten 2015; «en litterær 71 grader nord.» (Vinner av Leseprisen 2016)

SMÅSKOLETRINNET, 1-4. TRINN

Den første leseopplæringen

På første trinn vektlegges knekking av lesekode. Nyere forskning viser at en raskere progresjon enn en bokstav i uka gjør at eleven får mulighet til å komme raskere i gang med lesingen (Jones, et al., 2012). Derfor skal vi ha første gjennomgang av alle små og store bokstaver før jul.

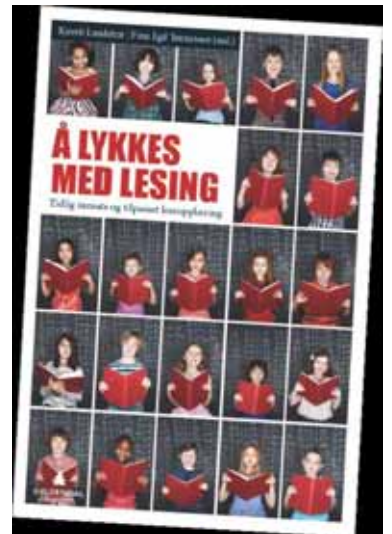
Trinn 1

Bokstavinnlæringen skal ha en rask bokstavprogresjon

En progresjon som er raskere enn en bokstav i uka vil føre til at elevene får gjennomgått alle bokstavene flere ganger før skoleåret er over. Elevene vil dermed kunne møte bokstavene i ulike kontekster, og de skal arbeide med varierte oppgaver. Mye tyder på at undervisning med flere bokstaver pr. uke gjør at elevene lærer mer (Jones og Rutzel 2012 i *Lundetræ, K og Walgermo, B.R 2014:159*).

- De fleste elevene har potensiale for å lære flere bokstaver i uka
- De får raskere tilgang til bokstaver, lesing og skriving
- Det er lettere å legge merke til de som strever, og dermed sette inn tidlig innsats
- Det gir mulighet for mange repetisjoner. De får flere introduksjonsrunder med hver bokstav.
- Elevene får tid til å jobbe ekstra med bokstaver som oppleves vanskelige
- Dette gir bedre utgangspunkt for tilpassa opplæring. Elever som strever med bokstavinnlæringen, trenger flere repetisjoner av koblingen grafem-fonem. Dette kan blant annet oppnås ved hjelp av digitale verktøy. Det anbefales korte økter daglig.
- Elevene får mer tid til alle bokstavene
- Førsteklassingene befinner seg i den aldersgruppen som er mest motiverte for skole og læring

(*Lundetræ, K og Walgermo, B.R 2014:148 ff*)

Mer om bokstavinnlæring

- Elevene skal lære store og små bokstaver samtidig.
- Hovedvekten skal legges på språklyden og gjenkjenning av bokstaven. Hovedfokuset når det gjelder å skrive bokstavene skal være å starte på riktig plass.
- Et godt redskap for å måle elevenes bokstavkunnskaper er: «Bokstavprøven» utarbeidet av Lesesenteret, UiS, Edle Inga Bentsen og Anne Elisabeth Dahle.
Det anbefales at denne prøven brukes flere ganger i løpet av 1. klasse ved behov.
- Hele alfabetet bør henge synlig i klasserommet fra første skoledag.
- For at elevene skal komme raskt i gang med å lese, må de lære høyfrekvente irregulære ord som: *som, og, seg, jeg, det, de, meg, deg.*
- De bør også få automatisert diftongene (*ei, au, ai, øy*) og de komplekse grafemene *Kj-, skj-, sj-, hv-, gj-, hj-, ng.* (Lundetræ, K. og Walgermo B.R. 2014:159-160)

Eksempel på bokstavprogresjon:

Uke	Mandag	Onsdag	
34			Bokstavkartlegging*
35	I i	S s	
36	O o	L l	
37	E e	V v	
38	A a	T t	
39	B b	Ø ø	
40	M m	Å å	
41	Høstferie		
42	Repetisjonsuke		Bokstavkartlegging
43	J j	R r	
44	D d	U u	
45	G g	N n	
46	P p	Y y	
47	H h	F f	
48	K k	Æ æ	
49	C c Q q W w X x Z z		
50	Repetisjonsuke		Bokstavkartlegging

Husk at de gjennomgåtte bokstavene stadig må repeteres og at elevene må få arbeide med dem gjennom lesing og skriving.

(<http://sprakloyper.uis.no/getfile.php/SL/Barnetrinn/Eksempel%20p%C3%A5%20bokstavprogresjon%20web.pdf>)

Forslag til bokstavinstruksjon:

Bokstavpresentasjon: Her er bokstaven . Dette er den store bokstaven , og dette er den lille bokstaven . Vis elevene hvordan bokstavene skrives.

Bokstavlyd: Bokstaven har lyden / /. Når jeg sier lyden / /, gjør jeg slik med munnen og tungen. Bli med og si lyden , , , . Pek på den store og den lille bokstaven flere ganger, og be elevene om å si lyden.

Finn bokstavene: Øv på å finne bokstavene i tekster: la elevene si lyden og markere den hver gang de finner bokstaven.

Skriv bokstavene: Øv på å skrive bokstaven. Vis elevene hvor de skal begynne, og øv på å skrive den store og den lille bokstaven.

Prioriter oppgaver der eleven må tenke over hvordan bokstaven formes. Å fargelegge og pynte på bokstaver krever ikke at eleven er bevisst på selve bokstavformen.

Trinn 2

På 2. trinn må lesing og skriving i større grad enn tidligere bli en naturlig del av alle timer – uansett fag.

Elevene skal videreutvikle og automatisere leseferdighetene. Dette året er det viktig med mye lesetrening – tilpasset nivå.

Vi må undervise som leselærere i alle fag for å få elevene til å lese tekstene med større utbytte.

Vi må vektlegge at elevene utvikler leseglede, leseforståelse og leseflyt. Dette året skal elevene lære å forme og skrive bokstavene riktig.

Trinn 3 og 4

Leseferdighetene automatiseres gjennom arbeid med konsonantforbindelser og lengre ord.

Lesestrategier og varierte arbeidsmåter skal hjelpe elevene til å observere, hente ut informasjon og reflektere over tekster som leses. Elevene skal lese mange nye tekster hver

uke i naturfag, samfunnsfag, norsk og KRLE, som er de store lesefagene. Det skal være både skjønnlitterære tekster og sakprosa.

Elevene vil da få erfaring med å lese bla. grafer, tabeller, figurer og illustrasjoner. Siden det ofte er vanskelig ordforråd og høy informasjonstetthet i slike tekster, er det viktig at en bruker lesestrategiene systematisk.

Elevene skal med andre ord utvikle seg **fra** å lære å lese **til** å lese for å lære.

Elevene bør starte med sammenhengende skrift i starten av 3 kl.

Å utvikle språklige ferdigheter

«Arbeid med lesing og læring vil også være arbeid med språk, tekster, ord og begreper. Når språket er mangelfullt, vil også læringen bli mangelfull, siden elevene ikke har de nødvendige ordene og begrepene som trengs for å skjønne teksten, enten den er muntlig eller skriftlig.»
(Lesing er... 2008:10)

Språklig bevissthet

Slik vil vi ha det:	Slik gjør vi det:
Elevene skal kunne: ✓ Enkle rim og regler ✓ Lytte ut lyder (først, inni og sist i ordet) ✓ Klappe stavelser ✓ Forstå sammenhengen mellom språklyder og bokstaver ✓ Kjenne leseretningen ✓ Sette sammen lyder til ord ✓ Artikulere språklydene i alfabetet ✓ Lese de små og store bokstavene ✓ Forskjellen på konsonant og vokal ✓ Vite hva en setning, et ord og en stavelse er ✓ Forstå sammensatte ord ✓ Forstå oppbyggingen av ord.	✓ Klappe ord og stavelser ✓ Dele vanskelig ord i stavelser ✓ Arbeide systematisk med bokstavinnlæring ✓ Korlesing ,repetert lesing, veiledet lesing og selvstendig lesing ✓ Daglig leselekse (lesehjul, lesehefte, ulike tekster og bøker etter nivå) ✓ Lage tekster med lydene de lærer ✓ Lese høyfrekvente ord på pc ✓ Sette av fast tid til høytlesing og stillelesing

Å fortelle

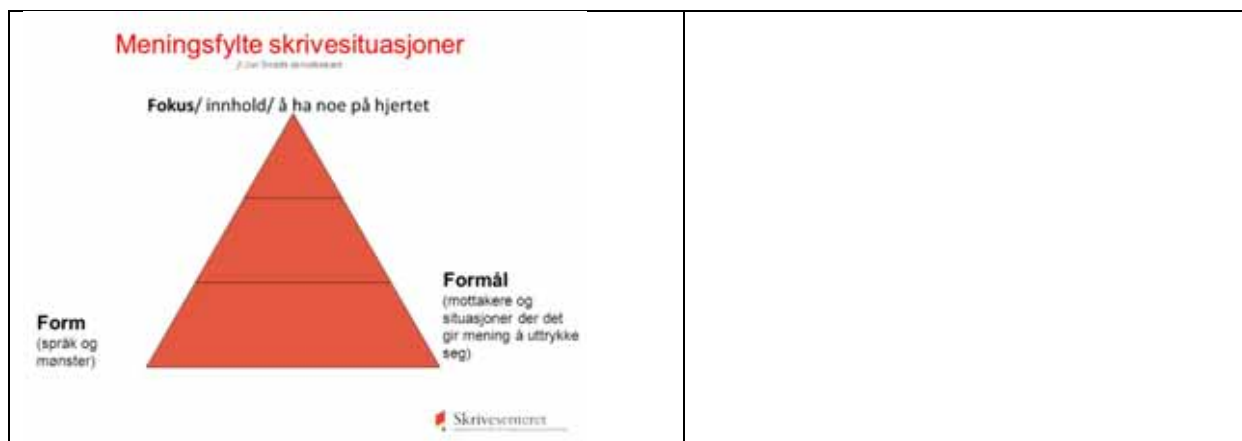
Slik vil vi ha det:	Slik gjør vi det:
Elevene skal kunne: ✓ Reflektere sammen, før, under og etter lesing av tekst ✓ Fortelle sammenhengende om opplevelser og erfaringer, og gi respons på andres fortellinger ✓ Fortelle historier og greie ut om faglige emner	✓ Ha muntlig presentasjoner i klassen ✓ Gjenfortelle ulike tekster (fra bøker, dataspill og fagtekster)

Arbeid med ord og begreper

Slik vil vi ha det:	Slik gjør vi det:
Elevene skal kunne: ✓ Stoppe opp og markere nye ord ✓ Ta i bruk strategier for å lære nye ord ✓ Lære nye ord og begreper hver uke (høyfrekvente ord, fagord, akademiske ord og uttrykk) ✓ Jobbe med førfaglige begreper, faglige begreper og begrepsinnhold i arbeid med ord	✓ Visualisere og konkretisere ord og begreper Utvide/svelle ✓ Arbeide med nye fagord og andre «vanskelige» ord muntlig og skriftlig i førlesefasen, under lesing og etter lesing ✓ La elevene møte nye ord i ulike kontekster ✓ Gå tilbake å lese vanskelige ord for ikke å miste forståelsen

Skriftlig arbeid

Slik vil vi ha det:	Slik gjør vi det:
Elevene skal kunne: ✓ Lekeskrive/skrive som en del av opplæringen ✓ bruke skriving som en del av arbeidet med leseopplæringen og leseforståelsen ✓ Mestres å skrive ulike sjangere ✓ Få og gi tilbakemelding på tekster ut fra faglige kriterier ✓ Bruke nye fagord og begreper i skriftlig arbeid ✓ Ha et bevisst mottakerfokus når de skriver ulike tekster	✓ Bruke skriverammer og modelltekster ✓ Ha jevnlig innlevering og presentasjoner av skriftlig arbeid med tekst ✓ Bruke skrivetrekanten (formål, form, innhold) - Hva vil jeg oppnå med teksten? - Hvordan må jeg skrive for å oppnå det jeg vil? - Hvem skriver jeg for? ✓ Kameratvurdering, læringsvenn og egenvurdering

Å utvikle gode kodingsferdigheter

«...å kunne kode om fra muntlig til skriftlig språk og (...) å kunne lese ulike sjangre på ulike måter.» (Lesing er... 2008:59)

Elever som ikke er bevisst sine egne kodingsferdigheter vil ikke oppdage at de leser feil, hopper over linjer, sløyfer morfemer, blander bokstaver eller bytter ut ord. God leseopplæring skal styrke elevens egen bevissthet om dette.

Fra bokstaver til lyd, ord og setningsstruktur

Slik vil vi ha det:	Slik gjør vi det:
Elevene skal kunne: ✓ Små og store bokstavers navn og lyd (peke, si og skrive riktig) ✓ Trekke lydene sammen til ord (lydere) ✓ Dele ord opp i stavelser ✓ Forskjellen på konsonant og vokal ✓ Diftongene ✓ De ulike bokstavkombinasjonene og konsonantforbindelsene ✓ Gjenkjenne og vite betydningen av de høyfrekvente ordene. ✓ Vite hva en setning er, at den begynner med stor bokstav og slutter med punktum ✓ Bruke punktum, spørsmålstegn og utropstegn korrekt ✓ Bruke komma ved oppramsing, og foran ordet <i>men</i> ✓ Skrive replikker med replikkstrek	✓ Presentere små og store bokstaver parallelt. Bokstavene sjekkes jevnlig (Bokstavprøve: Lesesenteret UiS) ✓ Introdusere bokstavene med rask bokstavprogresjon ✓ Lekelese/lese ✓ Klappe/«rope» stavelser ✓ Arbeide med bokstavkombinasjoner (-skj, -ng, -kj-lyd) ✓ Ta i bruk hjelpemidler slik som: Tempolex, lesekorpsset, bokstavkongen ✓ Automatisere lesing av lyder/bokstaver og høyfrekvente ord ✓ Veiledet lesing ✓ Skrive/skape egne tekster på papir og pc

Slik vil vi ha det:	Slik gjør vi det:
Elevene skal kunne: ✓ Lese og forstå tekster med ulike særtrekk på: - papir og nett (multimodale tekster) - rim og regler - vitser og gåter - fakta - eventyr - skjønnlitterære tekster/fortellinger/tegneserier - aviser - tabeller/diagram/kart - instruksjoner/oppskrifter 	✓ Få kjennskap til et rikt mangfold av rim, regler, vitser og gåter ✓ Lese faktatekster med veiledning fra lærer. (<i>Topp fakta</i> bøker, <i>Leseunivers</i>) ✓ Arbeide med kjennetegn på eventyr, folkeeventyr og kunsteventyr ✓ Gjenfortelle lest tekst ✓ Lage spørsmål og svar til ulike tekster ✓ Stille åpne spørsmål til teksten (hvem, hva, hvordan, hvorfor?) for å finne informasjon, tolke og reflektere ✓ Veiledet lesing ✓ Lese og lage tegneserier ✓ Bruke autentiske modelltekster, eks. leserinnlegg fra Aftenposten junior og lokale aviser ✓ Bruke tekster fra: <i>Leseforståelse 1 – 4</i> - Salaby (Norsk 3-4 – «saktekster» – fra hverdagen)

Å utvikle strategiske lesere

«Å lese med forståelse og bruke denne kunnskapen i egen lesing og læring.» (Lesing er... 2008:59)

Lesestrategier

Slik vil vi ha det:	Slik gjør vi det:
Elevene skal kunne: ✓ Bruke lesestrategier, for eks. skumlesing, nærlesing og letelesing ✓ Bruke lesestrategier som utvikler ferdigheter i å lese «mellom linjene» som for eks. reflekterende spørsmål (FOSS-strategien) ✓ Lese tekst sammen, kommentere, diskutere og reflektere over innholdet i teksten ✓ Lese sammensatte tekster med flere uttrykksformer som f.eks ord, lyd og bilde ✓ Lese digitale sammensatte tekster og finne informasjon ved å kombinere ord og illustrasjon i tekster 	Lærer må modellere strategiene i de ulike fasene. Førlesefasen: ✓ Uttrykke formålet med lesingen ✓ Velge lesemåter ut fra formål og tekst ✓ Gjøre seg kjent i teksten ✓ Velger lesestrategi ut i fra formål med lesingen ✓ Hente fram bakgrunnskunnskaper ✓ Skape forventninger (motivasjon og engasjement) til teksten ✓ Samtale om ukjente ord/faguttrykk, og vanskelige ord forklares Lesefasen: ✓ Lese hele kapittelet i sammenheng ✓ Lese avsnitt for avsnitt ✓ Stopp opp der det føles naturlig i teksten for å tenke og stille åpne spørsmål (individuelt, parvis, plenum) ✓ Vurdere om strategien du har valgt passer til formålet med lesingen ✓ Stopp opp ved ord og uttrykk du ikke forstår for å finne forklaringer ✓ Leseoppdrag: «på jakt etter..., les for å finn ut...» ✓ Skriv nøkkelord, nøkkelsetninger, lag tankekart Etter-lesefasen: ✓ Reflektere over lese- og læringsutbyttet: handlet teksten om det du trodde? ✓ Gjengi innhold i tekst ✓ Skriftlig og/eller muntlig arbeid med teksten for å vise hva du har lært ✓ Brukte du riktig lese- og læringsstrategier? ✓ Vise at du kan bruke sentrale nøkkelbegreper ✓ Skrive en tekst ved bruk av nøkkelord ✓ Kameratvurdering, egenvurdering og refleksjon: hvordan har jeg jobbet og hva har jeg lært?

Veiledet lesing i begynneropplæringen.

Veiledet lesing er en metode basert på en helhetlig tilnærming til lesing. Den gir gode muligheter for tilpasset opplæring.

Målet er at lesere kan bruke ulike strategier for å lese og forstå ord og tekster. Veiledet lesing gir mulighet for eksplisitt avkodingstrening så vel som samtale om språk, innhold og strategier.

Veiledet lesing bør foregå i små grupper på 4-5 elever. Gruppen settes sammen ut fra elevenes leseferdigheter, og arbeidsøkta bør vare i 12 – 15 minutter.

Les teksten sammen, fokuser på skriftspråklige utfordringer en møter i teksten, samt begrep og innhold.

Eks. på mål for økta kan være fokus på dobbel konsonant, hv-ord, sammensatte ord, ord som uttales med en annen lyd enn det som skrives osv.

Å lese boka høyt fremmer leseferdigheter i større grad enn stillelesing. Bevisstgjør eleven på om han eller hun leser feil. Det er også lettere for elevene å huske ord ved høytlesning.

MELLOMTRINNET 5.-7.trinn

Den videre leseopplæringen

«Det som ligger i den videre leseopplæringen, dreier seg særlig om å videreutvikle elevenes leseforståelse, å få elevene engasjert i å lese samt å lære dem gode lesestrategier.» (Roe 2014:9)

I 5.klasse testes leseferdigheten til elevene blant annet gjennom Nasjonale prøver i lesing.

På mellomtrinnet vil vi derfor ha fokus på:

Overgang 4. til 5. trinn

- Økt tekstmengde i lesing og skriving
- Vanskeligere og mer komplekse fag- og skjønnlitterære tekster

Nasjonale prøver i lesing

- Forberede elevene på prøveformen
- Etterarbeid med resultater i tråd med veiledningsmateriell

Forberedelse til ungdomstrinnet

- Gradvis arbeide mer selvstendig, og ta egne valg i bruk av lese- og læringsstrategier

Å utvikle gode språklige ferdigheter

«Arbeid med lesing og læring vil også være arbeid med språk, tekster, ord og begreper. Når språket er mangelfullt, vil også læringen bli mangelfull, siden elevene ikke har de nødvendige ordene og begrepene som trengs for å skjønne teksten, enten den er muntlig eller skriftlig.» (Lesing er... 2008:10)

Språklig bevissthet

Slik vil vi ha det:	Slik gjør vi det:
Elevene skal kunne snakke om Form: ✓ Fonologisk bevissthet ✓ Ulike sjangrer – kreative, informative, reflekterende, argumenterende... ✓ Sammensatte ord Innhold: ✓ Ord og begreper ✓ Lese på og mellom linjene ✓ Semantisk bevissthet/språklige bilder Bruk: ✓ Opptre i ulike språkroller - skriftlig eller muntlig	 ✓ Arbeide med orddeling og stavelsesdeling av lange ord og sammensatte ord ✓ Arbeide med modelltekster og bruke skriverammer for å modellere ulike tekster ✓ Modellere bruk av lærestrategier førlesefasen, under lesing og etter lesing ✓ Gi ord en definisjon, la elevene selv formulere definisjoner og sette ordene inn i en kontekst ✓ Rollespill/drama, debattkafé, diskusjoner omkring et gitt emne, muntlige fremføringer med egenvurdering og kameratvurdering

Å fortelle

Slik vil vi ha det:	Slik gjør vi det:
Elevene skal kunne: ✓ Fortelle med sammenheng og flyt i samtaler med andre ✓ Bruke enkle fortellerteknikker som å bygge opp et spenningspunkt, bruke presist ordvalg og variere stemmebruk ✓ Delta i diskusjoner, vise respekt og lytte til andres meninger, grunngi egne standpunkter og ha en saklig argumentasjon ✓ Reflektere sammen før, under og etter lesing av tekst	✓ Gi rom for å fortelle om egne opplevelser og erfaringer fra hverdagen om faglige emner ✓ Jevnlig modellere muntlig formidling med aktivt ordforråd, stemmebruk og kroppsspråk ✓ Gjenfortelle handlinger fra bøker, dataspill, filmer og fagtekster ✓ Ha muntlige framføringer og presentasjoner minimum to ganger i halvåret ✓ Debattkafe, læresamtaler ✓ Litterære samtaler

Arbeid med ord og begreper

Slik vil vi ha det	Slik gjør vi det
Elevene skal kunne: ✓ Ta i bruk strategier for å lære nye ord ✓ Lære nye ord og begreper hver uke, hverdagsord og generelle akademiske ord og uttrykk ✓ Jobbe med færfaglige begrep og faglige begrep, og begrepsinnhold i arbeid med ord	✓ Arbeide med nye fagord og andre «vanskelige» ord muntlig og skriftlig i førlesefasen, under lesing og etter lesing ✓ Visualisere og konkretisere ord og begreper ✓ Tverrfaglig arbeide med ukentlige fokusord (generelle akademiske ord, fagord og uttrykk) ✓ Elever og lærere skal bruke fagord, nye ord og begreper i ulike sammenhenger både muntlig og skriftlig ✓ Gi konkrete leseoppdrag, eks. merke fagord/uttrykk med ulik farge i en fagtekst, finne nøkkelord/nøkkelsetninger, markere viktige eller vanskelige steder i teksten ✓ Gå tilbake og lese vanskelige ord for ikke å miste forståelsen

Skriftlig arbeid

Slik vil vi ha det:	Slik gjør vi det:
Elevene skal kunne: ✓ Bruke skrijving som et redskap for læring i alle fag ✓ Skrive tekster tilpasset mottaker, formål og medium ✓ Utvikle egenrefleksjon gjennom skrijving i alle fag ✓ Få og gi tilbakemelding på tekster utfra faglige kriterier ✓ Bruke nye fagord/begreper i skriftlig arbeid ✓ Mestres spesifikke sjangere 	✓ Bruke skriverammer og modelltekster for å lykkes i skrijvingen (eksempelvis fra skrivesenteret.no) ✓ Ha jevnlig innlevering og presentasjoner av skriftlig arbeid med tekst ✓ Skrivetrekanten (formål, form innhold) - Hva vil jeg oppnå med teksten? - Hvordan må jeg skrive for å oppnå det jeg vil? - Mottakerbevissthet, hvem skriver jeg for? ✓ Bruke elevenes førkunnskaper og skriveoverskudd* i tekstskaping ✓ Kameratvurdering/læringsvenner, egenvurdering *skriveoverskudd = ha opparbeidet seg kunnskap om det en skal skrive om

Å utvikle gode kodingsferdigheter

«...å kunne kode om fra muntlig til skriftlig språk og ...å kunne lese ulike sjangre på ulike måter.» (Lesing er... 2008:59)

Ord, setningsstruktur og skille tegn

Slik vil vi ha det:	Slik gjør vi det:
Elevene skal kunne: ✓ Lese med flyt ✓ Ha trygge kodingsferdigheter på bokstavnivå ✓ Ha trygge kodingsferdigheter på bokstavsekvensnivå ✓ Ha trygge kodingsferdigheter på ordnivå (Kilde: Leselos) ✓ Lese med riktig ortografi og tegnsetting, plassere trykk og tonefall, variere stemmebruk	✓ Høytlesing i kor ✓ Parlesing ✓ Automatisere lesing av høyfrekvente ord ✓ Arbeide med stavelser, bokstavkombinasjoner (-skj-, -ng, -kj-lyd), morfemer og bøyningsmorfemer, prefiks (selvstendig – uselvstendig) og suffiks (selvstendig - selvstendighet) ✓ Veiledet lesing

Sjangerlære

Slik vil vi ha det:	Slik gjør vi det:
Elevene skal kunne: ✓ Lese og forstå tekster med ulike særtrekk på papir og skjerm: - Skjønnlitteratur - Fakta/sakprosa - Tabeller/diagram/ kart - Instruksjoner/ oppskrifter ✓ Velge lese- og lærestrategier tilpasset formålet med lesingen	✓ Arbeide med ulike teksters struktur og sammensatte teksters ulike modaliteter, bruke modelltekster og skriverammer ✓ Bruke autentiske modelltekster, eks leserinnlegg fra Aftenposten junior ✓ Modellere ulike lese- og læringsstrategier, eks BISON, oversiktslesing (skimming), informasjonslesing (scanning), nærlesing ✓ Lesestopp for å overvåke egen forståelse ved å stille spørsmål «gir dette mening?» ✓ Stille åpne spørsmål til teksten (hvem, hva, hvordan, hvorfor?) for å finne informasjon, tolke og reflektere ✓ Veiledet lesing

Å utvikle strategiske lesere

«Å lese med forståelse og bruke denne kunnskapen i egen lesing og læring.» (Lesing er... 2008:59)

Lesestrategier

Slik vil vi ha det:	Slik gjør vi det:
Elevene skal kunne: ✓ Bruke forståelsesstrategier for å planlegge og klargjøre seg for lesing, bearbeide, strukturere og omforme teksten, samt kontrollere og reflektere over egen forståelse ✓ Bruke metakognitive strategier som gjør oss i stand til å få innsikt i og kunne vurdere egen lesing og læring	Lærer må modellere strategiene i de ulike fasene: Førlesefasen ✓ Uttrykke formålet med lesingen ✓ Orienter seg i teksten ✓ Aktivere bakgrunnskunnskaper for å foregripe innholdet ✓ Skape forventninger (motivasjon og engasjement) til teksten ✓ Velge lesemåter ut fra formål og tekst ✓ Velge lesestrategi ut i fra formålet med lesingen Lesefasen ✓ Stoppe opp der det føles naturlig i teksten for å tenke og stille åpne og autentiske spørsmål (individuelt, parvis, plenum) ✓ Leseoppdrag ✓ Vurdere om strategien du har valgt passer til formålet med lesingen ✓ Stoppe opp ved ord og uttrykk du ikke forstår for å finne forklaringer ✓ Å lese med «blyant i hånda» Etterlesefasen ✓ Reflektere over lese- og læringsutbyttet Handlet teksten om det du trodde? Brukte du riktig lese- og læringsstrategi? ✓ Skriftlig og/eller muntlig arbeid med teksten for å vise hva du har lært, omforming og bearbeiding av informasjonen fra teksten ✓ Vise at du kan bruke sentrale nøkkelbegreper, gjengi og/eller gjenskape teksten med egne ord ✓ Egenvurdering, kameratvurdering og refleksjon

UNGDOMSTRINNET 8.-10. TRINN

Å utvikle gode språklige ferdigheter

Å lære et fag er å lære det enkelte fags språk. Elevene må kunne mestre fagrelevant lesing og skriving, og undervisningen må tilstrebe dette.

De tekstene som elevene møter i fagene skiller seg ofte fra de tekstene de møter i dagliglivet. Det kan være andre sjangre, et annet mer fagspesifikt vokabular og andre tekstmønstre. Fagbegrepene de møter i tekstene kan også ha en annen betydning i faget enn i vanlig dagligtale.

God leseopplæring innebærer at man må jobbe med innlæring og forståelse av nye ord og begreper, og man må lage situasjoner hvor man bruker disse. Det er ikke en selvfølge at alle elever vil kunne lese og forstå fagenes ord og begreper uten hjelp og veiledning. Det er en klar sammenheng mellom elevenes ordforråd og deres leseforståelse. Det at man underviser i fagenes ord og begreper vil være med å forbedre elevenes leseforståelse.

Tekster i ulike fag må leses på ulik måte. Den enkelte faglærer må modellere ulike måter å forholde seg til tekst i sine fag. Det å lese i matematikk er annerledes enn i andre fag.

Slik vil vi ha det:	Slik gjør vi det:
Elevene skal kunne: ✓ Ha et utviklet ordforråd innenfor de ulike fagene. ✓ Jobbe bevisst og systematisk med begrepsinnlæring og bruke ordene aktivt ✓ Bruke ulike meningsskapende ressurser, for eksempel grafer, tabeller, illustrasjoner og tegninger ✓ Delta i faglige samtaler om tekst for å styrke sin fagspesifikke lesekompetanse	✓ Vi arbeider systematisk med nye ord og begreper. ✓ Vi bruker blant annet begrepskart. ✓ Vi forventer at elevene bruker fagbegreper i både muntlige og skriftlige oppgaver. ✓ Faglærere skal modellere hvordan fagtekster kan leses. ✓ Faglærer må vise elevene hvordan de kan tilegne seg en fagrelevant måte å lese på. ✓ Fagseksjonene må samarbeide om å finne gode fagtekster. ✓ Vi bruker aktivt andre fagtekster enn de vi finner i læreboka. ✓ I de fag hvor lesing også innebærer bruk av andre meningsskapende ressurser, må faglærer ha en klar plan hvor hvordan dette skal integreres i lesingen. Dette må synliggjøres i halvårsplanene. ✓ Lærer og elever snakker sammen om tekster som blir lest. Vi bruker verktøy som vi kjenner fra de ulike fasene i lesing.

(<http://www.udir.no/Utvikling/Ungdomstrinnet/Lesing/>)

Å utvikle gode kodingsferdigheter

Selv om elevene har knekket lesekode er det viktig fortsatt å ha fokus på avkoding. I fagtekster kan ordene være lange og ha konsonantopphopninger som gjør det vanskelig å lese ordene. En god leser bør være i stand til å avkode ordene uten at det tar for mye tid og en god leseflyt vil være til hjelp. Elever på ungdomstrinnet kan fortsatt behøve hjelp til å avkode sammensatte ord, lavfrekvente ord, emnenøytrale ord og fagspesifikke ord som de møter i tekster i alle fag.

Elever som ikke er bevisst sine egne kodingsferdigheter vil ikke oppdage at de leser feil, hopper over linjer, sløyfer morfemer, blander bokstaver eller bytter ut ord. God leseopplæring skal styrke elevens egen bevissthet om dette.

Slik vil vi ha det:	Slik gjør vi det:
Elevene skal kunne: ✓ Lese høyt i alle fag ✓ Utvikle forståelse for hvordan tekstene er bygd, da dette kan lette avkodingen ✓ Gjøre seg nytte av paratekster ✓ Lese sammensatte tekster	✓ Høytlesing i alle fag. Alle lærere må kjenne sine elevers leseferdigheter, gjennom å høre dem lese høyt. Dette kan forgå både i klasse, mindre gruppe og en til en. ✓ Faglærer må bruke tekster han kjenner godt, både struktur og innhold, slik at han kan veilede eleven i førlese-fasen. ✓ Elevene må få kunnskap om hvordan ulike tekster er bygd, da dette letter leseforståelsen og lesingen kan bli mer målrettet. ✓ Lærer og elev må i samarbeid lese kapitteloversikter, oversikter over læringsmål, ingresser, rammetekster, oppsummeringer, bilder og bildetekster (BISON). ✓ Faglærer må være bevisst alle elementer i en tekst, slik at elevene lærer å grafiske elementer i en tekst slik som bilder, symboler, tegninger.

(<http://www.udir.no/Utvikling/Ungdomstrinnet/Lesing/>)

Å utvikle strategiske lesere

I følge Astrid Roe ved Universitetet i Oslo, som forsker på lesevaner og lesekompetanse til norske elever, defineres lesestrategier som «*alle de tiltak som leseren kjenner til og kan iverksette for å fremme leseforståelse*» ([udir.no/Utvikling/Ungdomstrinnet/](http://www.udir.no/Utvikling/Ungdomstrinnet/)).

Det er vanlig å dele lesingen inn i tre faser; før, under og etter lesing. Det er viktig at elevene er aktivt med i alle tre fasene, og at lærer tilrettelegger for ulike aktiviteter underveis i leseprosessen.

Før lesing:

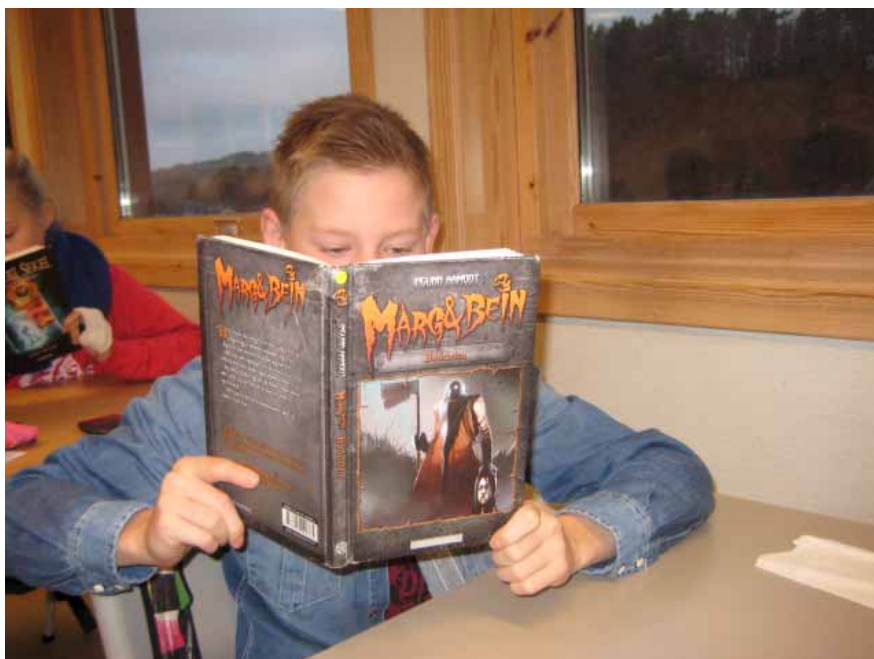
God leseundervisning forbereder elevene på teksten de skal lese. Elevene må få mulighet til å aktivere førkunnskapen sin om emnet, slik at de lettere får en forståelse for innholdet. Elevene må også vite hvorfor de skal lese en tekst, de må altså kjenne til målet for lesingen. Videre må de vite hvilke strategier de skal bruke for å nå dette målet.

Under lesing:

Under selve lesingen av teksten skal elevene trenes i å stoppe opp og tenke over innholdet. Dette må læreren aktivt legge til rette for og observere. Det er et mål elevene selv etter hvert skal utvikle evnen til å vurdere egen lesing og forståelse. Som tidligere nevnt må vi tilnærme oss ulike tekster på ulikt vis, og lese måten tilpasses fagets egenart. Læreren må veilede elevene slik at de finner den best egnede strategien for den aktuelle teksten.

Etter lesing:

Etter at en tekst er lest er det viktig for elevens forståelse av innholdet at man arbeider videre med teksten. Dette kan vi gjøre ved at elevene får vist hva de har lært, for eksempel gjennom skriftlige eller muntlige oppsummeringsaktiviteter. Det er viktig også her at elevene bruker fagbegreper.

Eksempler på strategier gjennom leseprosessen (fra Udir.no):

Leseprosess	Eksempler på strategier
✓ Før lesing	✓ Orienter seg i teksten, studere paratekstene (overskrifter, innholdslistor, margtekster, tekstbokser, bilder...). ✓ Uttrykke formål med lesingen. ✓ Aktivere førforståelse og forventninger til teksten (samtale, tankekart og andre typer førlesingsskjema* ...). ✓ Identifisere nye ord og begreper. ✓ Vurdere kilden kritisk.
✓ Under lesing	✓ Lese aktivt, gjør antakelser og justerer på bakgrunn av ny informasjon. ✓ Arbeide med ord og begreper (f.eks tokolonnotat og begrepskart, venndiagram ...). ✓ Streke under, notere og systematisere informasjon (f.eks tankekart, tegning, oppsummeringer, rammenotat ...). ✓ Stille spørsmål til teksten. ✓ Sjekke egen forståelse.
✓ Etter lesing	✓ Kontrollere læringsutbyttet og synliggjøre kunnskapen for seg selv og andre (oppsummere hva teksten/illustrasjonen handler om, skrive sammendrag, stille spørsmål og svare på andres, trekke sammenligninger med egne erfaringer, med andre tekster og med det en vet og kan fra før, lage presentasjoner, dramatisere, omforme tekst til annen sjanger ...). ✓ Vurdere tekstens form og innhold.

(<http://www.udir.no/Utvikling/Ungdomstrinnet/Lesing/>)

Kartleggingsprøver skjema

Kartleggingsprøver og læringsstøttende prøver for grunnskolene i Mandal:

	1. trinn	2. trinn	3. trinn	4. trinn	5. trinn	6. trinn	7. trinn	8. trinn	9. trinn	10. trinn
Leseferdighet (udir)	April 2017	April 2017	April 2017							
Tallforståelse og regneferdighet (udir)	April 2017	April 2017	April 2017							
Engelsk lesing og lytting (udir)			Feb/mar 2017							
Digitale ferdigheter (udir)				Feb/mar 2017						
Nasjonale prøver lesing (udir)					Okt/nov			Sept. 2017	Sept. 2017	
Nasjonale prøver regning (udir)					Okt/nov			Sept. 2017	Sept. 2017	
Nasjonale prøver engelsk (udir)					Okt/nov			Sept. 2017		
Læringsstøttende prøver (udir: NYE fra høsten 2016)					-Skriving	-Regning -Lesing		-Digitale ferd. -Skriving		
Carlstens leseprøve Mandal kommune	Sept. Jan.	Sept. Jan.	Sept. Jan.	Sept. Jan.						
Kartleggeren norsk, engelsk og matematikk Mandal kommune						August Januar	August Januar	August Januar	August Januar	August Januar
Karakterstøttende prøver										-Naturfag -Samfunn

Kartleggingsprøver

Å samle informasjon om elevenes leseferdighet er en del av god leseundervisning. Alle elever i Mandal kommune skal få kartlagt sine leseferdigheter regelmessig. Skolene gjennomfører de kartleggingsprøvene som er bestemt i årshjul for kartleggingsprøver for Mandal kommune. Blant kartleggingsprøvene finner vi:

- Nasjonale obligatoriske kartleggingsprøver
- Nasjonale frivillige kartleggingsprøver
- Lokale kartleggingsprøver

Resultatene av kartleggingsprøvene skal registreres og lagres i VOKAL. Kontaktlærer har ansvar for at resultatene blir registrert.

Resultatene på kartleggingsprøver må sees i sammenheng med den informasjonen lærere får om elevenes lesing i den daglige undervisningen, men også gjennom informasjon fra eleven og foresatte. Alle lærere følger opp sine elever i lesing i fagene ved å observere og registrere elevenes nivå, og eventuelle vansker i lesesituasjoner. Lærere må først og fremst ha fokus på hvilke tiltak de kan gjøre i klassen for å bedre leseopplæringen for sine elever. Målet er å redusere behov for spesialundervisning.

Informasjon om elevenes lesing deles på klassemøter. Kontaktlærer og faglærere må ha god oversikt over sine elevers kunnskapsnivå innen lesing. Vi må vite hva elevene kan, og hva de ikke kan for å finne utviklingspotensialet slik at elevene får lesebestillinger tilpasset sitt nivå. Kartlegging og vurdering har bare verdi hvis resultatene brukes for å planlegge og gjennomføre tiltak som forbedrer elevens videre læring. Gode systemer for gjennomføring av tiltak og evaluering av disse er like viktige som vurderingsarbeidet.

Oppfølging av kartleggingsresultater på elevnivå.

Elever som har kartleggingsresultat på eller under bekymringsgrense skal få tilbud om ekstra tilrettelagt opplæring i lesing. På småskoletrinnet brukes ressurser fra «tidlig innsats» til lesekurs og oppfølging av elever som strever. Tilretteleggingen kan være tilpassede oppgaver i klassen, men også tilbud om intensive lesekurs. Elevene bør kartlegges før og etter lesekurs for å se eventuell fremgang eller stagnasjon. Foresatte må involveres i arbeidet og oppfølgingen.

Hvis eleven ikke har forventet fremgang etter en periode med tiltak, må det vurderes om man må endre på tiltakene eller om eleven må utredes videre via PP-tjenesten. Det anbefales at skolene har en lærer som er sertifisert for å bruke LOGOS i kartleggingsarbeidet. Språk 6-16 bør også tas før eventuell henvisning til PP-tjenesten. Mandalsskolene har tilgang på «Tempolex». PPT anbefaler å bruke Tempolex i oppfølgingsarbeidet.

Flinke lesere bør også følges opp med tilrettelegging.

Oppfølging av kartleggingsresultater på skolenivå

Kartleggingsprøver skal følges opp i lærerkollegiet slik at alle lærere får innsikt i resultatene til klassene og skolen.

Spørsmål til refleksjon og diskusjon i lærerkollegiet kan være:

- Ser vi mønster eller tendenser i resultatene for vår skole eller i våre klasser?
- Har vi annen informasjon som bekrefter eller avkrefter resultatene fra prøver?
- Indikerer resultatene fra prøver at det er behov for ytterligere kartlegging?
- Hvilke konsekvenser får resultatene for skolens videre praksis?
- Hva kan vi gjøre for å forbedre de resultatene vi ikke er fornøyd med?

Det er viktig at den enkelte skole tar utgangspunkt i sine resultater og bruker eventuelle funn som utgangspunkt for kvalitetsutvikling i opplæringen. Det bør formuleres mål for det videre arbeidet og målene bør evalueres innen rimelig tid.

Nasjonale kartleggingsprøver i grunnskolene i Mandal kommune

Lesing for 1., 2. og 3. trinn.

Kartleggingsprøvene i lesing er utarbeidet av Utdanningsdirektoratet er obligatorisk for alle elever. Prøvene måler ferdigheter som danner grunnlaget for god leseutvikling. Resultatene viser progresjonen i utviklingen av leseferdighet; fra språklig bevissthet, via bokstavkunnskap og ordlesing, til å lese ulike typer tekster med sammenheng og forståelse. (UDIR 2012)

Regning for 1., 2. og 3. trinn.

Prøven i regning 2. trinn er obligatorisk på nasjonalt nivå. I Mandal gjennomfører vi alle de nevnte kartleggingsprøvene i regning. Prøvene skal undersøke om det er elever som trenger ekstra oppfølging i ferdigheten regning.

Engelsk for 3. trinn.

Prøven i engelsk er frivillig på nasjonalt nivå. I Mandal gjennomfører alle elever på 3.trinnet kartleggingsprøven i engelsk. Prøvene skal undersøke om det er elever som trenger ekstra oppfølging i ferdigheten engelsk.

Digitale ferdigheter for 4. trinn.

Prøven i digitale ferdigheter er frivillig på nasjonalt nivå. I Mandal gjennomfører alle elever på 4.trinnet prøven i digitale ferdigheter. Prøvene skal undersøke om det er elever som trenger ekstra oppfølging i digitale ferdigheter.

Nasjonale prøver

Høsten 2016 skal nasjonale prøvene i lesing gjennomføres elektronisk. Det betyr at alle de nasjonale prøvene nå er elektroniske. Prøvene gjennomføres om høsten på 5., 8. og 9. trinn. De nasjonale prøvene gir informasjon om elever på alle nivåer. Derfor har prøvene både lette og vanskelige oppgaver.

Formålet med nasjonale prøver er å vurdere og utvikle elevens grunnleggende ferdigheter i lesing, regning og i deler av faget engelsk. Resultatene skal brukes som grunnlag for kvalitetsutvikling på individ, skole- og skoleeiernivå.

Resultater fra de nasjonale prøvene gir et begrenset bilde av de ferdighetene og den kompetansen elevene har. Resultatene må derfor ses i sammenheng med annen relevant informasjon om skolen, kommunen og elevene.

Lærere skal bruke resultatene for å følge opp elevene sine, i arbeidet med undervisvurdering og tilpasset opplæring. Kommuner og skoler skal bruke resultatene som grunnlag for kvalitetsutvikling i opplæringen. Forskere kan søke om å få utlevert resultater fra nasjonale prøver til bruk i forskning.

Prøvetype	Hva blir vurdert?	Formål
Nasjonale prøver¹	Grunnleggende ferdigheter i lesing og regning på 5., 8. og 9. trinn og i deler av faget engelsk på 5. og 8. trinn	Vurdere i hvilken grad skolen lykkes med å utvikle elevenes grunnleggende ferdigheter i lesing og regning og deler av faget engelsk.
Kartleggingsprøver grunnskolen²	Leseferdighet, tallforståelse og regneferdighet på 1., 2. og 3. trinn, engelsk lesing og lytting 3. trinn og digitale ferdigheter på 4. trinn.	Undersøke om det er elever som trenger ekstra oppfølging i den aktuelle ferdigheten eller det aktuelle faget
Læringsstøttende prøver⁴	Grunnleggende ferdigheter i skriving og sentrale emner fra hovedområdene i læreplan i matematikk.	Skriveprøvene måler ulike deler av skriving som grunnleggende ferdighet. Hovedhensikten med prøvene i matematikk er å få fram hvordan elever tenker om emner i matematikken og i hvilken grad de trenger å arbeide mer med enkelte begreper eller misoppfatninger.
Karakterstøttende prøver⁵	Kompetansemål etter 10.trinn. Inneholder oppgaver fra alle hovedområdene i læreplanene for naturfag og samfunnsfag.	Kan inngå som en del av grunnlaget for sluttvurdering, men gir også informasjon for læringsfremmende tilbakemeldinger underveis. Lærer kan sammenlikne egne elevers nivå med et nasjonalt nivå.

Kilde: UDIR

Oppfølging av nasjonale prøver i lesing på skolenivå

Etterarbeidet med den nasjonale prøven i lesing er ikke norsklærers ansvar alene. Lærerne bør dele vurderingsarbeidet mellom seg, slik at alle lærerne på trinnet får eierskap til prøven og resultatene. Nedenfor beskrives et forslag til hvordan lærerne kan gjennomgå prøveresultatene i fellesskap.

1. Alle lærerne på trinnet samles til møte.
2. Alle lærerne tar prøven. De får ca. 30 minutter til å gjennomføre den.
3. Lærerne setter seg sammen (to og to eller i små grupper) og snakker om prøven.

- Naturlige spørsmål i denne fasen av arbeidet kan være følgende:
- Hvilke tekster og oppgaver var vanskelige?
- Hvilke tekster ligner på tekster elevene møter i min undervisning?
- Hvilke lesestrategier kreves for å løse ulike oppgaver?

Meningen med denne delen av prosessen er at alle lærerne skal ha god kjennskap til prøven før de ser på elevresultatene.

4. Lærerne studerer grupperesultatene for prøven. Grupperapporten, som genereres i PAS, inneholder informasjon om hvilket fag og teksttype de ulike tekstene representerer og hvilket leseaspekt som er det mest framtrædende ved hver oppgave. I arbeidet med å forbedre leseopplæringen vil det være spesielt nyttig å se på de to kolonnene «Løsningsprosent Nasjonalt» og «Løsningsprosent Gruppe». Her kan lærerne se hvor vanskelige de ulike oppgavene er, og hvordan den aktuelle elevgruppen har prestert sammenlignet med landsgjennomsnittet på hver enkelt oppgave. Disse resultatene bør være utgangspunkt for refleksjon rundt elevenes leseprestasjoner. Hver oppgave og tekst har ulike kvaliteter og utfordringer, og prøven utgjør i seg selv en ressurs dersom den brukes aktivt. Dersom rapporten for eksempel viser at det på noen oppgaver er store avvik mellom gruppens resultater og landsgjennomsnittet, bør lærerne forsøke å finne ut hva som kjennetegner akkurat disse oppgavene og tekstene de tilhører.
5. Etter at lærerne har tatt prøven, snakket sammen og reflektert over resultatene fordeles tekstene mellom faglærere. Faglærer tar hver sine tekster tilbake i klasserommet og bruker teksten(e) i et pedagogisk opplegg med klassen.

Den beste måten å følge opp resultatene fra de nasjonale prøvene i lesing på, er å drive god leseopplæring i alle fag, på alle trinn, gjennom hele året.

Læringsstøttende prøver (UDIR)

Læringsstøttende prøver er prøver i grunnleggende ferdigheter som er frivillige for skoler å gjennomføre. I Mandal ønsker vi å gjennomføre og bruke de læringsstøttende prøvene i lesing, regning, skriving og digitale ferdigheter som en del av undervisvurderingen. Prøvene tester grunnleggende ferdigheter som er viktig for elevenes læring på tvers av fag.

Prøvene gir skolen og lærerne informasjon om hva elevene mestrer og hva de må jobbe mer med. Resultatene skal brukes til å gi tilbakemeldinger til elevene underveis i skoleåret, og som grunnlag for tilpasset opplæring. Resultatene skal ikke brukes til å sette karakterer. Prøvene kan gjennomføres når som helst, og om ønskelig flere ganger i løpet av skoleåret. Resultatene skal ikke rapporteres til Utdanningsdirektoratet.

I februar 2016 ble det lansert nye læringsstøttende prøver i lesning, regning og digitale ferdigheter. I tillegg fins det prøver i skriving.

Lesing – 6. trinn (ny i 2016)

Prøven i lesing undersøker i hvilken grad elevenes leseferdigheter samsvarer med kompetansemål etter 7. trinn. Dette er ikke er en prøve i norskfaget, men en prøve i lesing som grunnleggende ferdighet.

Regning – 6. trinn (ny i 2016)

Prøven i regning undersøker i hvilken grad elevenes regneferdigheter samsvarer med kompetansemål etter 7. trinn. Prøven er ikke er en prøve i matematikkfaget, men en prøve i regning som grunnleggende ferdighet.

Digitale ferdigheter – 8. trinn (ny i 2016)

Prøven gir informasjon om elevenes digitale dømmekraft.

Denne er den første av fem prøver i digitale ferdigheter. Høsten 2016 og høsten 2017 kommer de resterende prøvene. De vil i større grad knytte digital ferdigheter til fag i læreplanen, for eksempel digitale ferdigheter i språkfag, realfag og så videre.

Skriving – 5. og 8. trinn

Skriveprøvene hjelper lærere å vurdere elevtekster, og gi læringsfremmende tilbakemeldinger til elevene.

Skolebiblioteket

Slik vil vi ha det:

- Skolebiblioteket skal være en arena for å fremme leselyst og styrke elevenes leseferdighet. Biblioteket skal være forankret i opplæringen, og i planarbeidet der målet er å styrke leseferdighet hos elevene.
- Skolebibliotekarene bør ha utdanning innen skolebibliotek, og det skal være en stillingsinstruks for bibliotekarressursen på skolene.
- Skolebibliotekarene informerer lærere og elever om utvalget av bøker på biblioteket.
- Elevene skal besøke et betjent bibliotek minst en gang i uka. Elevene må få velge bok selv, men bibliotekaren eller læreren passer på at boka er tilpasset elevens nivå og motivasjon for å lese.
- Skolebiblioteket har et godt utvalg av både skjønnlitterære bøker og fagbøker, tilpasset begge kjønn. Utformingen av biblioteket inspirerer til leselyst. Bøkene er organisert med god merking. Det er lett å finne bøker på biblioteket, og det er lett å rydde bøkene på plass.
- Skolene gjennomfører inspirerende leseprosjekt, og deler gode eksempler med hverandre.
- Samarbeid med det kommunale biblioteket og skolebibliotekene bør styrkes.

Slik gjør vi det:

- Bibliotekaren presenterer bøker for lærere og elevene. Dette kan gjøre på ulike måter: presentere bøker i faget «Bibliotek» på «It's learning», i klasser, i samlinger for elever, samlinger for lærere og så videre.
- Elever på barnetrinnet leser minst 15 minutter hver dag i selvvalgt bok. På ungdomstrinnet brukes norsktimer til ukentlig lesing av selvvalgt litteratur.
- Skolebibliotekaren er pådriver i leseprosjekt som gjennomføres høst og vår på barnetrinnet.
- Skolene oppfordres til å dele gode erfaringer (Ime skole har gode opplegg!).
- Skoler/lærere oppfordres til å samarbeide om leseaktiviteter som kan inspirere elever til lesing. For eksempel at eldre elever leser for yngre elever. Dette kan skje på tvers av klasser eller på tvers av skoler i skoleklyngene.

Tips:

Bibliotekassistenter kan brukes for å avhjelpe bibliotekaren og som inspirator for medelever, men det bør alltid være en voksen tilstede når biblioteket er i bruk i undervisningstiden.

Leseambassadør:

- Formidler bøker på skolen
- En ambassadør i hver klasse.
- Leseambassadørene har jevnlige møter med skolebibliotekaren for å snakke om bøker. Ambassadørene formidler videre til andre elever.
- Deltar i utforming av utstillinger tilpasset prosjekter eller høytider.
- Deltar i arrangementer som skal fremme leselyst: «Verdens bokdag» og leselystprosjekter.

Superbruker:

- En superbruker per klasse.
- Får opplæring i Micomac (Innlevering og utlån) slik at klassene kan låne bøker selv om bibliotekar ikke er tilstede.

Leseplangruppa har spilt inn ønske til skoleeier om at:

- Skoleeier nedsetter ei arbeidsgruppe som jobber videre med en kommunal strategisk plan for skolebibliotekene

- Skolebibliotekene oppgraderes etter behov, og det bevilges penger til skolene til oppgraderingen.
- Det blir satt føringer fra skoleeier om størrelse på bibliotekarressursen slik at elevene kan låne bøker ved et betjent bibliotek, og skolebibliotekarene får rom til å utføre oppgavene.
- Det utarbeides en arbeidsinstruks for skolebibliotekarens arbeidsområde, slik at tilbudet blir likere fra skole til skole.

Lesing på skjerm

Fellestrekk for skjermttekster er at de er *multimodale*, *interaktive* og har *hyperstruktur*. Dette innebærer at tekstene er kombinasjoner av bilder, tekst, annen grafikk og video. Tekstene kan også inneholde aktive lenker som man kan klikke på for å kunne navigere rundt i dokumenter og på webben. Interaktive tekster krever en aktiv leser i form av klikking, tasting eller teksting, dermed har leseren en mulighet til å påvirke og forandre teksten underveis. Det er viktig at dagens pedagoger kjenner til den leseopplevelsen det gir å være aktiv deltaker i ulike tekster, for eksempel dataspill, blogg, kommentarfelter, fil- og bildedeling osv.

Når vi leser på skjerm konstruerer vi tekstene underveis ved å klikke på de lenkene vi vil følge. Disse valgene vil være individuelle fra person til person. Dette vil gi ulike forventninger og opplevelser av teksten, læringsutbyttet vil også bli påvirket av valgene som tas underveis i lesingen. (Anne Mangen 2008:10-15)

Barn og unge i dag har stor kompetanse på digitale medier. Når elevene får bruke slike kjente uttrykksformer i skolearbeidet gir dette en høyere læringsgevinst. De utfordres til å uttrykke seg på en reflektert måte i form de kjenner seg hjemme i. (E.S. Tønnessen 2008:16)

Leseformer som er nødvendig når vi skal lese på skjerm er: orienteringslesestrategier, innholdslesestrategier og vurdering. Mange av læringsstrategiene vi bruker er de samme som de vi bruker når vi leser på papir, men det finnes også noen forskjeller. Den største forskjellen er at lesing på skjerm ikke er lineær.

Orienteringslesestrategier handler om å ta et overblikk over den digitale teksten. Formålet med orienteringslesing er å få et overblikk over siden. Finner jeg det jeg leter etter her? Det finnes tre måter å bevege blikket over en side på, disse måtene kalles sentrallesing (oppmerksomheten rettes mot midten av skjermen), periferlesing (oppmerksomheten rettes mot skjermens periferi) og lineær lesing (skjermen leses fra venstre mot høyre). Alle tre lesestrategier er nødvendige for å finne raskt fram til det vi leter etter.

Vi snakker om fem innholdslesestrategier: fokuslesing (du har bruk for å finne informasjon i teksten som inneholder det du er ute etter), overblikkslesing (du danner deg et overblikk over teksten), nærlesing, skimming (skumlese) og surfing (leser og klikker tilfeldig videre i teksten). Hvis du ikke har et prosjekt med lesingen på nett forsvinner fokus, og lesingen blir ikke målrettet og fokusert.

Alle har mulighet til å publisere innhold på Internett, elevene og vi voksne må derfor være i stand til å vurdere publikasjoner kritisk.

- Vi må være i stand til å kunne vurdere sannheten i de tekstene vi finner.
- Hvem har skrevet teksten? Hva er motivet? Har forfatteren av teksten for eksempel en politisk eller religiøs overbevisning?

(Jeppe Bundsgaard 2008: 35-38)

Å lære bort lesing på skjerm vil være en utfordring for mange lærere. Det er en ny måte å lese på for oss voksne, men dagens unge har et annet forhold til slike tekster. De «multitasker» på en slik måte som voksne ikke mester på samme måte. Det er derfor viktig å skape lese og undervisningssituasjoner der de får brukt sin kompetanse.

Kilde: Lesing på skjerm 2008, Lesesenteret UiS

- Mangen, A. *Hva er skjermttekster, og hva gjør de med måten vi leser på?*
- Tønnessen, E.S. *Tekstkulturer i bevegelse.*
- Bundsgaard, J. *Skærmlæsning.*

Lenkesamling

Nettsted	Adresse:
Udir Ungdomstrinnet i utvikling, Lesing:	http://www.udir.no/Utvikling/Ungdomstrinnet/Lesing/
Udir	http://www.udir.no/Tilstand/Forskning/forskning-viser/Lesing-som-grunnleggende-ferdighet/
Om lesing som grunnleggende ferdighet	
Lesesenteret	http://lesesenteret.uis.no/
Fra lesesenteret:	http://lesesenteret.uis.no/leseopplaering/lesing-i-grunnskolen/
Lesing i grunnskolen. Undervisningstips.	
Fra lesesenteret:	http://lesesenteret.uis.no/boeker-hefter-og-materiell/boeker-og-hefter/lesing-er-article80065-12686.html
«Lesing er...»	
Skrivesenteret	http://skrivesenteret.no/
Matematikksenteret	http://www.matematikksenteret.no/
Naturfagssenteret	http://www.naturfagsenteret.no/
Læringsmiljøsentret:	http://laringsmiljosenteret.uis.no/
Språkløyper	http://sprakloyper.uis.no/
Foreningen Les	http://foreningenles.no/
Aksjon tXt	http://txt.no/
Årlig leseaksjon	
Ubok	http://ubok.no/

**Nettside med tips til
bøker for ungdom**

FUG <http://www.fug.no/lesing-og-ungdom.148943.no.html>

**Hjem – skole
samarbeid**

Lesetips barnetrinnet <http://lesesenteret.uis.no/leseopplaering/leseledere/leseledernes-boktips/hoeytlesingsboeker-for-foerste-trinn-article98535-13816.html>

<http://lesesenteret.uis.no/leseopplaering/leseledere/leseledernes-boktips/boeker-for-foerste-og-andre-trinn-article98503-13816.html>

http://lesesenteret.uis.no/getfile.php/Lesesenteret/Konferanser/Presentasjoner/Bokliste_AnnetteDorthea.pdf

<http://lesesenteret.uis.no/getfile.php/Lesesenteret/Bokliste%20lederkonferansen%2014150316.docx>

Kilder

- Bråten. (2007): «Leseforståelse. lesing i kunnskapssamfunnet - teori og praksis». Oslo: Cappelen forlag
- Edle Inga Bentsen og Anne Elisabeth Dahle, Lesesenteret, UiS «Bokstavprøven»
- Fredheim og Trettenes (2010, 2012, 2012): 3 hefter «Start lesing i fagene. Lesing i fagene. MEIR lesing i fagene»
- Helgevold, L. og Engen, L. (2011): Veiledningshefte til Leselos. Kan lastes ned på www.lesesenteret.no
- <http://lesesenteret.uis.no/boeker-hefter-og-materiell/film/skole-i-praksis/veiledet-lesing-article80116-12693.html> (lastet ned 09.06.16)
- <http://www.minskole.no/botngardskole/Underside/3867> (lastet ned 09.06.16)
- Håland, A. Helgevold, L. og Hoel, T. (2008): «Lesing er....» Lesesenteret, UIS
- Lesesenteret (2008) «Lesing på skjerm» Lesesenteret, UIS
- Lundetræ, K og Walgermo, B.R (2014): «Å lykkes med lesing»
- Mandal kommune (2015): «Fra god til bedre». Revidert utgave
- Flekkefjord kommune (2015): «Plan for leseopplæringen Barnehager og skoler»
- Roe, A. (2014): «Lesedidaktikk - etter den første leseopplæringen». Oslo. Universitetsforlaget.
- Språkløyper <http://sprakloyper.uis.no/>
- Udir (Ungdomstrinn i utvikling) <http://www.udir.no/kvalitet-og-kompetanse/nasjonale-satsinger/ungdomstrinn-i-utvikling/> Lastet ned 13.06.2016
- Udir.no: «Kartleggingsprøver, læringsstøttende prøver og nasjonale prøver» <http://www.udir.no/eksamen-og-prover/prover/> (lastet 21.06.16)
- Udir.no: Kunnskapsløftet <http://www.udir.no/laring-og-trivsel/finn-lareplan/> (lastet 21.06.16)
- Udir.no: Rammeverk for grunnleggende ferdigheter <http://www.udir.no/laring-og-trivsel/lareplanverket/grunnleggende-ferdigheter/> (lastet 21.06.16)
- Udir.no: Ungdomstrinn i utvikling. <http://www.udir.no/Utvikling/Ungdomstrinnet/Lesing/Komponenter-i-god-leseopplaring/Komponenter-i-god-leseopplaring/?depth=0> (lastet 17.06.16)

